

O'ZBEKISTAN RESPUBLIKASI XALIQ TA'LIM WA'ZIRLIGI

Ajiniyaz atindag'i No'kis Ma'mleketlik pedagogikaliq instituti

Pedagogika fakul'teti

MAK da qorg'awg'a ruxsat etilsin:

«Pedagogika» fakul'teti dekani

_____ **M.Allayarov**

«Su`wretlew o`neri ha`m injenerlik grafikasi» ta`lim bag`dari

IV - kurs talabasi S.Nurimbetovanin`

**«XVIII A`SIRDE ITALIYA KO`RKEM O`NERININ` ZAMANAGO`Y
ESTETIKALIQ KO`Z-QARASLARDIN` HA`M KO`RKEM O`NER
SINShILIQ TIN` QA`LIPLESIW INDE TUTKAN ORNI HA`M A`HMIYET»**

temasindag`i

BAKALAVR PITKERIW JUMISI

Talaba: _____ Nurimbetova S.

Ilimiy basshisi, ko`rkem-o`ner taniv ilimlari kandidati:

_____ **Urazimova T.V.**

Qorg'awg'a usinis etilsin:

«Su`wretlew o`neri ha`m injenerlik grafikasi»

kafedrasi baslig`i, dotsent _____ Darmenov J.

«_____» _____ 2016 jil

NO`KIS – 2016

**XVIII A`SIRDE ITALIYa KO`RKEM O`NERININ` ZAMANAGO`Y
ESTETIKALIQ KO`Z-QARASLARDIN` HA`M KO`RKEM O`NER
SINShILIQ TIN` QA`LIPLESIW INDE TUTKAN ORNI HA`M A`HMIYETI**

JOBASI:

KIRISIW. XVIII A`SIRDEGI EVROPA KO`RKEM O`NERI	3-11
I. XVIII A`SIRDE ITALIYa KO`RKEM O`NERININ` ZAMANAGO`Y ESTETIKALIQ KO`Z-QARASLARDIN` HA`M KO`RKEM O`NER SINShILIQ TIN` QA`LIPLESIW INDE TUTKAN ORNI HA`M A`HMIYETI	12-14
II. XVIII A`SIR ITALIYa ARXITEKTURASI	15-19
III. XVIII A`SIR ITALIYa SU`WRETLEW O`NERI	20-47
JUMAQLAW	48-57
PAYDALANG`AN A`DIBIYaTLAR	58-60
QOSIMShA (Slayd-prezentatsiya)	

KIRISIW. XVIII A`SIRDEGI EVROPA KO`RKEM O`NERI.

XVIII a`sirdegi Evropa ko`rkem o`nerinin` du`n`ya ju`zi ko`rkem o`ner ma`deniyati tariyxina kirgizgen jarqin ayriqshalig`i, bul da`wirdin` feodalizmnen kaptializmge uzaq dawam etken o`tiw da`wirinin` en` son`g`i basqishi bolg`anlig`inda. XVII a`sirdegi erte burjuaziyaliq revolyutsiyalar tek g`ana eki elde jen`iske eristi. Evropanin` ko`pshilik ellerinde azg`ana o`zgeritilgen eski ta`rtipler saqlanip qaldi. XVIII a`sirdegi Evropadag`i tariyxiy o`zgerislerdin` tiykarg`i mazmuni o`ndirislik kaptializmge o`tiwge, rawajlang`an burjuaziyaliq-kapitalistlik ja`miyet ha`m onin` ma`deniyatinin` klassikaliq formalarinin` tastiyoqlaniwina tayarliq edi. Angliyada sanaat revolyutsiyasi – mashinali kapitalistlik industriyag`a o`tiw – usi ju`z jilliqtin` o`zinde aq a`melge asrildi. Burjuaziyaliq ideallarg`a o`tiwge tayarliq ha`m onin` tastiyoqlaniwi, basqa ellerge qarag`anda Frantsiyada izbe-izlirek ha`m tolig`iraq a`melge asirildi. Frantsuz revolyutsiyasi ken` xaliq qatlamin gu`reske ko`tergen, klassikaliq burjuaziyaliq revolyutsiya boldi. Onin` en jayiw barisinda eski feodalliq ta`rtipler izbe-izlik penen ha`m ayawsiz saplastirildi. [II.21,34-37]

XVI-XVII a`sirlerdegi erte burjuaziyaliq revolyutsiyalardan ayirmashilig`i, frantsuz revolyutsiyasi o`zinin` siyasiy ha`m sotsialliq idealların bildiriwde diniy perdeleniwden azat edi. «Aqilg`a ug`rasliq» ha`m «Uliwma xaliqliq jaqsiliq» ko`z qarasinan, u`stemlik etiwshi ja`miyetlik qatnaslardın nadurislig`in ashiqtan-ashiq ha`m qizg`in a`shkaralaw frantsuz burjuaziyaliq revolyutsiyasinin` jan`a, o`zine ta`n ayriqshalig`i edi.

XVII a`sirdegi ge qarag`anda ha`reketshen` quramalilastirilg`an, ko`birek bezelgen ha`m da`bdebeli-monumentallig`i kemirek bolg`an son`g`i barokko arxitekturasi absolyutizmdi saplastiriw`g`a ha`m kapitalizmge o`tiwge sha`rayatlari tayar borlmag`an ellerde ken`irek tarqaldi. Misali, Italiyada XVIII a`sirdin` da`slepki eki otiz jillig`inda barokko da`stu`rleri o`zinin` o`mir su`riwin tek g`ana arxitekturada emes, al, jivopis` ha`m mu`sinshilikte de dawam ettirdi.

Germaniyada, Orayliq Evropada son`g`i barokko ha`m monumental ko`rkem o`ner ele ko`p da`rejede klerikal-feodalliq ma`deniyat penen baylanisli edi. Joqarida aytip o`tilgenindey, jarqin ayriqshaliq retinde Venetsiya ko`rkem o`nerin, birinshi gezekte, bul a`jayip mekteptin` bayramliq keypiyattag`i- o`mir su`ygish da`stu`rlerinin` juwmaqlawshi basqishi bolg`an jivopisin atap o`tiwge boladi. Italiyanin` basqa wa`layatlarinda, Orayliq Evropada realistlik bag`itlaniwlar u`stemlik etiwshi bag`darlar shegarasinda qiyinshiliq ha`m jasqanshaqliq penen ju`zege shiqti. Frantsiyada, misali Parijdegi Tatiwliq maydani siyaqli, qala ansamblin joybarlastiriwdin` klassitsizm ruwxinda o`zgeshe, qayta oylanip isleniwin ko`rsetiwshi bir qatar a`jayip ansambllik sheshimler jaratildi. Uliwma alg`anda Frantsiyada barokko da`stu`rlerin jen`ip o`tiw barisi, a`sirdin` birinshi yarimi dawaminda, imarattin` saltanatli kelbetliligine qarag`anda, onin` iyeleri ushin qolayli boliwi ha`m jarasiqli bayramlilig`ina umtilg`an, jeke ha`wlinin` arxitekturaliq obrazinin` qupiya sezimlilikke shaqiriwshi ma`ni beriwshi tu`rlerinin` payda boliwi menen baylanisli. Bulardin` barlig`i 1720 jillari rokoko tiykarlarinin`, yag`niy barokkog`a qarag`anda kameraliraq bolg`an iskusstvonin` qa`liplesiwine alip keldi. Biraq rokoko u`y quriwshilig`inda barokko ha`m klassitsizmdegi siyaqli jetilisen arxitekturaliq sistema qa`liplespedi. Arxitekturadag`i rokoko birinshi gezekte reprezentativ, ken`islikli ha`reketshen`likke toli barokko bezewlerin onin` qarama-qarsisina o`zgeritip jiberetug`in, tegis, jen`il, qubilmali-kerbaz, ko`rkem bezew tarawinda o`z sa`wleleniwin tapti.

Inter`erdin` arxitekturaliq bezeliwi menen baylanisli bolg`an rokayl` jivopisi ha`m mu`sinshiligi ko`p ta`repi boyinsha dekorativlik sipatqa iye edi. Biraq «go`zzalliqqa» sezimtal ha`m «saylandi suliwliq» qa`biletine iye, jeke adamnin` bos waqtin toltiriwg`a esaplang`an, qupiya sezimtaliraq iskusstvog`a umtiliw, jivopistin` keypiyattin` o`zgerislerinin` ayirmashilig`in anig`iraq bere alatug`in, syujetlik, kompozitsiyaliq, koloristlik ha`m ritmikaliq sheshimlerin na`zigirek bere alatug`in stilinin` jaratiliwin belgilep berdi. Rokoko jivopisi ha`m mu`sinshiligi

dramaliq syujetlerden shetlep o`tiwge ha`reket etti, haqiyqiy turmisti teren` tu`siniwge, qiyin sotsialliq ma`selelerdi ko`teriwge umtilmadi. Rokoko jivopisinin` ashiqtan ashiq gedonistlik, geyde suliw-nazli sipati onin` oy- o`risisnin` tarlig`in keltirip shig`ardi.

Tez arada, 1740 jili aq rokoko jivopisi joq bolip ketiwge saziwar bolg`an eski du`n`yanin` joqarg`i qatlaminin` qizig`iwshilig`i ha`m keypiyatlarin sa`wlelendiriwshi oysiz-jen`iltek iskusstvog`a aylanip, ruwxiy sayizliqqa tu`sip qaldi. XVIII a`sirdin` ortalarina kelip, erten`gi ku`nine isenimsizlik penen qarag`an ha`m Lyudovik XV nin` o`zine ta`n, «bizden keyin – du`n`yani suw alsin!» degen aforizmi boyinsha jasap atirg`an eski Frantsiyanin` xojeyinlerinin` du`n`yani seziniwi ha`mde pikirlew ha`m rawajlaniw ideyalari menen baylanisli bolg`an ko`rkem o`nerdin` etikaliq ha`m estetikalig`in geyde artiqsha na`siyatgo`ylik tuwriliq penen maqullag`an u`shiinshi qatlam wa`killerinin` ko`terin`ki ruwxii arasinda keskin shegara payda boldi. Usig`an baylanisli, Didronin` o`zinin` «Jivopis` haqqinda ta`jiriybe»sindegi su`wretshige qarata: «Senin` waziipan`a ulli ha`m ko`rnekli islerdi maqtaw ha`m ma`n`gilestiriw, do`hmetke qalg`an biyshara adamgershilikti qa`dirlew, ha`mme hu`rmetleytug`in baxitli jaramasliqti na`letlew.... Adamgershilikli, haq niyetli adam ushin qilmiskerden, qudaylardan, ta`g`dirde o`sh aliw, eger batilin` jetse, keleshek a`wladtin` hu`kimin boljaw kiredi» degeni ayriqsha o`zine ta`n. A`lbette, a`dettegidey ko`rkem o`ner o`zinin` haqiyqiy rawajlaniwinda estetikalig`in ha`m etikaliq bag`darlamalardin` qatal sxemasina jayg`aspaydi. Ol tek g`ana o`zinin` ayirim, ko`rkemlik jaqtan ju`da` jaqsi bolmag`an ko`rinislerinde, belgili bir jollarg`a so`zsiz bag`inadi. [II.28,56-67]

Rokokonin` qa`liplesiwini`n erte da`wirinde, ko`rkemlik ag`imlardin` ele aniq shegaralanip, bo`linip ketpegen sha`rayatlarinda Vatto siyaqli u`lken do`retiwshinin` payda bolwi mu`mkin edi. Onin` do`retiwshiligi rokokonin` stillik bag`dar sipatinda qa`liplesiwine tiykar salip qalmay, onin` en` jaqsi sa`wleleniwini`n biri edi. Sonin` menen birge, ol o`zinin` estetikalig`in mazmuni

boyinsha onin` jeterli da`rejede tar ko`rkem ideyaliq shegaralarina siymaytug`in edi. Tap usi, Vatto, sipayi bayramlilik dep atalg`an janrg`a birinshilerden bolip diqqat awdarip, bul syujetlerdin` saylandi go`zzal, kameraliq qupiya sezimtalli orinlaniw usilin jaratti. Biraq, rokokog`a ta`n bolg`an Lankre siyaqli sheberlerdin` oysiz, jarasiqli bayramlilik`i yamasa og`ada sipayi, a`lpayim Busheden ayirmashilig`i XVIII a`sirdin` ekinshi otiz jillig`inda islegen Vattonin` iskusstvosina adamnin` ishki du`n`yasinin` ruwxiy o`zgesheliklerin sezgirlik penen beriw, saldamli, mun`li lirikaliliq ta`n edi. Vattonin` do`retiwshiligi XVIII a`sirdin` aqirindag`i frantsuz klassitsizminin` ra`smiy da`stu`riy stilinin` joq bolip baratirg`an da`bdebeliligi ha`m shireli tilliliginen, jeke adamnin` ruwxiy du`n`yasi menen tig`iziraq baylanisli bolg`an iskusstvog`a o`tiwindegi a`hmiyetli basqish boldi.

Evropanin` basqa ellerinde, misali, Germaniyanin` ayirim wa`layatlari ha`m Avstriyada rokoko saray ha`m bag`-park arxitekturasi tarawinda ken` tarqaldi. Rokoko stilinin` ayirim belgileri 1740-1750 jillari Chexiya ko`rkem o`nerinde de ko`rinedi. Rokokog`a usag`an yamasa og`an jaqin bolg`an stildin` belgileri Evropanin` basqa ellerinin` arxitekturaliq inter`erinin` bezeliwinde ha`m a`meliy ko`rkem o`nerinde de seziledi. O`zinin` ta`sir etiw shegarasinin` ken`ligine qaramastan ol, tek ayirm ellerde g`ana haqiyqiy jetekshi a`hmiyetke iye bola aldi. Rokoko, ha`tteki geyde XVII a`sirde barokkog`a salistirmali aytilg`an ma`niste de da`wir stili bola almadi. Ol XVIII a`sirdin` birinshi yariminda Batis ha`m Orayliq Evropadag`i bir qatar jetekshi ellerdin` ko`rkem o`nerinde u`stemlik etiwshi oring`a iye bolg`an a`hmiyetlirek ha`m o`zine ta`n stillik bag`dar edi.

Qalg`an Evropa ellerinin` ko`pshiliginde klassitsizm, Frantsiyadag`i revolyutsiya aldindag`i ha`m revolyutsiyanin` da`slepki jillarindag`i siyaqli, izbe-iz revolyutsiyaliq sipatqa iye bolmadi.

Germaniyada klassitsizmnin` ko`rkemlik ta`jiriybesi ko`birek sheklengen ha`m kelisimpazliraq sipatqa iye boldi. Sentimentalizm (kewilshelik) ha`m tamashalawshiliq elementleri menen bezelgen Mengstin` iskusstvosi ha`m

Anjelika Kaufmannin` jag`impazli do`retiwshiligi klassitsizmning` ko`rkem o`ner tarawidag`i eski du`zimning` qayta o`zgeriwge ha`m jan`a zaman ag`imlarina beyimlesiwge tirisiwin ko`rsetiwshi qanati bolip esaplanadi.

Soni da atap o`tiwimiz tiyis, u`y quriwshiliqta, ha`m azlap mu`sinshilik penen jivopiste, u`stemlik etiwshi stil bolg`an klassitsizm, a`debiyat tarawinda jetekshilikke erise almadi. Klassitsizmning` realistlik ta`repi siyaqli, onin` biraz aqilg`a muwapiq uliwmalig`i da ko`birek Vol`ter tragediya teatri ta`repinen qollap quwatlandi. Klassitsizm poeziyag`a da sezilerli ta`sir ko`rsetti (Shen`e). Haqiqiy o`mirdin` qarama-qarsiliqlarin analizlew menen tikkeley baylanisli bolg`an, a`debiyattin` roman ha`m povest` siyaqli tu`rleri izbe-izlirek ha`m ashiqtan ashiq realistlik ko`rkemlik formalarda rawajlaniwini dawam ettirdi.

Klassitsizm menen bir qatarda, XVIII a`sirdin` ekinshi yarimindag`i ma`deniyatta sentimentalizm ha`m ko`rkem o`nerde romantikaliliqtan aldind`g`i ha`reket dep atalg`an bag`darlar da ken`en jaydi. Su`wretlew o`nerinde olardin` ta`siri ju`da` az sezildi, ha`m, a`sirese Frantsiyada na`tiyjeliligi kemirek boldi. Eger klassitsizm ko`binese da`wirdin` joqari puxaraliq ha`m etikaliq ideallarini olardin` g`alaba ha`m uliwma, konkret emes formalarinda sa`wlelendirgen bolsa, onda sentimentalizm ha`m predromantizm jeke adamning` sezimlari du`n`yasinin` qunlilig`in yamasa oni qorshap turg`an haqiqatliq qarama-qarsiliqlarinin` qiyinshilig`in ko`rsetiwge diqqat awdardi. [II.16,56-65]

Stern o`zining` «**Sentimental** sayaxat»inda tek g`ana eski du`zimning` qatlamliq ha`m reaksiyashil (eziwshilik) etikasin qaralaw menen sheklenip qalmaydi, al, Angliyada o`zin endi ko`rsetip kiyatirg`an burjuaziyaliq a`dep-ikramliliqtin` ju`zekiligini ha`m biyhayalig`in (uyatsizlig`in) da masqaralaydi. Germaniyada geyde predromantizm sipatinda bahalanatug`in «Dawil ha`m qisqi» («Burya i natisk») ha`reketi aqilg`a muwapiq, ideyaliq jasqanshaq ha`m kelisimpaz nemets klassitsizmine tartisli qatnashiqtag`i pozitsiyani iyeleydi. Jas Shiller ha`m Gete de qosilg`an bul «Dawil ha`m qisqi» ha`reketi antifeodalliq a`shkaralawshi qizg`inliqqa bo`lengen edi.

XVIII a`sirdin` ekinshi yarimidan baslap revolyutsiyaliq jariliw jaqinlap kiyatirg`an, burjuaziya u`lken ma`deniy da`stu`rlerge ha`m jetkilikli sotsialliq ku`shke iye bolg`an Frantsiyada, ko`rkem o`nerdin` rawajlaniwini` tiykarg`i bag`dari Davidtin` puxaraliq ko`terin`ki ruwxqa toli, revolyutsiyashil klassitsizminin` payda boliwina alip keldi. 1780 jili Frantsiyada tikkeley revolyutsiya aldi halati ju`zege keledi. 1789 jilg`i burjuaziyalik revolyutsiya adamzat tariyxindag`i pu`tin bir da`wirdi juwmaqladi ha`m ja`miyettin` ha`m onin` ko`rkem o`ner ma`deniyatinin` rawajlaniwini` jan`a da`wirine jol ashti.

«Adamzat tariyxinda jasap o`tken ne-ne ulli danishpanlar bul ma`sele boyinsha ko`plegen shig`armalar do`retip qaldirg`ani da usinnan da`rek beredi. Misal ushin, a`yyemgi hind, qitay yaki grek filosoflarin alasiz ba, Orta a`sirlerdegi Shig`is ha`m Batis Oyaniw da`wiri ua`killerin alasiz ba, islam du`n`yasinda ati shiqqan oy-pikir iyelerin alasiz ba - olardin` ilimiy miyrasinda materialliq ha`m ruwxiy a`lem ortasindag`i mu`na`sibetlerge ken` orin berilgenin keriwimiz mu`mkin» [I.7; 47]

XVIII A`SIRDE ITALIYA KO`RKEM O`NERININ` ZAMANAGO`Y ESTETIKALIQ KO`Z-QARASLARDIN` HA`M KO`RKEM O`NER SINSHILIQ TIN` QA`LIPLESIWINDE TUTKAN ORNI HA`M A`HMIYETI

XVIII a`sirdin` ko`rkem o`neri (ital`yansha settecento) Italiya klassikaliq ko`rkem o`nerinin` ko`p a`sirlik rawajlanishini` juvmaqlawshi basqishi boldi. Bul italiyali su`wretshilerdin` pu`tkil Evropa boylap dan`qi shiqqan waqitlari edi. Peterburg, Madrid, Parij, London, Vena, Varshava – uliwma olar patsha shan`araqlari ha`m hasilzadalardin` buyirtpasi boyinsha arxitektor ha`m mu`sinshi, freskashi yamasa teatr dekoratori, peyzajshi yamasa portretshi sipatinda islemegen bir de Evropa paytaxti bolmasa kerek.

Italiya ko`rkem o`ner ma`deniyatinin` bunday ken` tarqaliwin onin` ustalarinin` Oyaniw da`wiri yamasa XVII a`sirdegi siyaqli jan`a ko`rkemlik jan`aliqlar jolin tapqanlig`i menen tu`sindiriw qa`te bolar edi. Qaytama Italiyali ustalar o`zlerinin` ko`rkemlik jetiskenlikleri boyinsha ko`plegen ellerdin`, misali, Frantsiya ha`m Angliyanin` su`wretshilerinen birqansha to`menirek edi dep aytiwg`a boladi. [II.5,78-84]

Onnan da beter italiyali u`y quriwshilar ha`m jivopisshiler, bunnan aldinq`i, XVII a`sirdin` ustalarinin` oylaw ta`rizi ha`m tilinin` tu`ri menen tig`iziraq baylanisli edi. Italiyalilardin` pu`tkil Evropa boylap dan`qi shig`iwina birinshi gezekte, bunnan aldinq`i ko`p a`sirlik jemisli da`stu`rlardi o`zine sindirgen ko`rkem o`nerinin` joqari da`rejesi, qalaberse, barliq plastikaliq ko`rkem o`nerlerdin` joqari da`rejede rawajlang`anlig`i ha`m Italiyada talantli ustalardin` ko`pligi sebep boldi.

XVII a`sirdegi Italiya ko`rkem o`nerinin` en` bahali jetiskenlikleri tek g`ana, T`eopolo siyaqli ulli ustalar sheshiwshi rol` oynag`an, arxitektura ha`m monumental-dekorativ jivopis` penen emes, al stanokli jivopistin` ha`r qiyli janrlari (birinshi gezekte arxitekturaliq peyzaj benen), teatr-dekoratsiyasi o`neri ha`m grafika menen de baylanisli. Ideyaliq mazmunlilig`i, da`wirdi jarqin ha`m obrazli sa`wlelendiriwinen tisqari, onin` basli qunlilig`i Italiya ko`rkem o`ner

g'ayratkerlerinin` abiroynin` saqlanip qaliwina sebepshi bolg'an joqari ko`rkemlik sapasi ha`m joqari da`rejedegi jivopislik sheberligi edi.

Italiya ustalarinin` Evropa ellerinde ken` tarqaliwinin` tag`i bir sebebi, olardin` o`z **wataninda** o`z uqibina sa`ykes talaptin` toliq bolmawi edi. Urislar sebepli ha`lsiregen Italiya XVII a`sirdin` aqiri – XVIII a`sirdin` basinda tek g`ana siyasiy maydalang`an emes, al derlik bu`lginshilikke ushirag`an elge aylanip qaldi. Onin` tu`sligi Ispaniyali Burbonlarg`a qarasli edi; Toskanani Gabsburglar u`yinin` ag`zalari basqardi; Lombardiya Avstriyanin` qolinda edi. Ruwxaniylar ha`m aqsu`yeklerge tiyisli bolg`an jerlerde hu`kim su`rgen feodalliq ta`rtipler, bahalardin` o`siwi, manufakturalarda islep atirg`an isshilerdin` to`men miynet haqisi – bulardin` barlig`i eldin` shet ellilerga bag`iniwi ha`m ekonomikaliq artta qaliwi jag`daylarinda tabisqa erisiwi mu`mkin bolmag`an, ka`mbag`allardin` sho`lkemlespegen ko`terilislerin keltirip shig`arip turdi. O`zinin` ma`mleketlik g`a`rezsizligin tek g`ana Venetsiya respublikasi ha`m paytaxti Rim bolg`an Papa **wa`layati** saqlap qala aldi. Ha`m sonliqtan, tap usi, Venetsiya ha`m Rim XVIII a`sirdegi Italiyanin` ruwxiy ha`m ko`rkem o`ner turmisinda a`hmiyetlirek orin iyeledi. [II.13,67-73]

1680-jillardan baslap, urislardan sharshap ha`lsiregen Venetsiya respublikasi tu`rkler menen gu`reste o`zinin` Jer Orta ten`izindegi u`stemliginen ayirilib, o`zinin` Shig`istag`i iyeliklerin birinen son` birin, jog`alta basladi, na`tiyjede onin` ekonomikaliq qulawi aniq ha`m so`zsiz bolip qaldi. Bunin` u`stine, ma`mleketlik basqariw tu`rinin` aristokratiyalilig`i ha`m qatip qalg`anlig`i keskin sotsialliq qarama-qarsiliqlardi ha`m Venetsiya ja`miyetshiliginin` burjuaziyaliq-demokratiyaliq bo`legi ta`repinen oni u`zil-kesil qayta du`ziwge uriniwlarin keltirip shig`ardi. Bul ha`reketler u`lken tabisqa erise almasa da, Venetsiya o`ziinin` bar mu`mkinshiliklerin birotala paydalanip boldi dep aytiwg`a bolmaydi. Bul jerde jan`a burjuaziya nig`aydi, ziyalilar qatlami o`sip jetilisti ha`m sol sebepli Venetsiya settechentosi ma`deniyati qarama-qarsiliqli qubilislarg`a toli edi. Bul

jag`inan tek g`ana jivopis` emes, al, sol waqitlardag`i a`debiyat ha`m dramaturgiya da jarqin misal bola aladi.

Venetsiya – tek g`ana o`zine ta`n bolg`an, XVIII a`sirde ha`tteki qanday da bir asig`isli sipatqa iye bolg`an, o`mirdin` saltanatlilig`in saqlap qaldi. Qalanin` barliq qatlamlari ten`lestirilip, niqap astinda patritsiydi plebeyden ayiriw mu`mkin bolmaytug`in bayramlar, karnavallar, maskaradlar derlik jil dawaminda, u`zliksiz dawam etti ha`m Venetsiyag`a arasinda **koroller**, hasilzadalar wa`killeri, sazandeler, su`wretshiler, artistler, jaziwshilar ha`m a`ytewir a`jayip waqiyalardi izlewshiler bolg`an sayaxatshilar toparinin` ha`wesligin oyatti.

XVIII A`SIR ITALIYA ARXITEKTURASI

XVII a`sirdegi a`jayip jetiskenliklarga salistirg`anda XVIII a`sirdegi Italiya arxitekturasi belgisi da`rejede to`menlegen bolsa da, degen menen ol bir qancha qizig`arli sheshimlardi de berdi. Ha`tteki bul ju`z jilliqdin` awir ekonomikalig` sha`rayatlarinda da Italiyalilar o`zlerine ta`n bolg`an, u`lken, saltanatli imaratlardi quriwg`a ha`wesligin, soday aq arxitekturalig` formalardin` monumental tilin saqlap qaldi. Solay bolsa da bul da`wirdegi ayirim ataqli esteliklerdin` sawlatlilig`inda haqiqiy turmis penen janli sa`ykesligine qarag`anda buring`i o`tken waqitlardag`i ken` en jayg`an qurilis islerinin` epkini g`ana seziledi. Evropanin` basqa milliy ko`rkem o`ner mekteplerine salistirg`anda Italiyada ku`shlirek sezilgen bul o`tmishten g`a`rezlilik, atap aytqanda jan`a klassitsizm arxitekturasi usillari aldinda ju`da` a`stelik penen sheginip baratirg`an barokko stiline` basimlig`inda ko`zge taslanadi.

XVII a`sirdin` arxitekturasi menen tig`iz baylanislilik, a`sirese Rim esteliklerinde seziledi. XVIII a`sirdin` birinshi yarimndag`i Rim u`y quriwshi ustalari o`zlerinin` ko`lemlig` qala qurilislari ko`z qaralarin saqlap qaldi. Buring`ilarg`a qarag`anda ortasharaq bolg`an ekonomikalig` mu`mkinshiliklerinen olar bir qatar belgisi arxitekturalig` kompleksler ha`m ansambllardi ilayiqli juwmaqlawshi, o`z aldina iri imaratlar jaratiwda paydalandi. [II.2,44-56]

XVIII a`sirde, o`zlerine qon`silas maydanlar arxitekturasinda ayriqsha ajiralip, hu`kimlik etip turg`an eki ataqli erte xristianlig` da`wir Rim bazilikalarinin` – San Djovanni in Laterano (1736) ha`m Santa Mariya Madjore (1734-1750) – fasadlari qurildi. Laterano bazilikasi fasadinin` quriwshisi Alessandro Galiley (1691-1736) – og`an Karlo Maderna ta`repinen jaratilg`an, Rimdegi a`wliye Petr shirkewinin` fasadin u`lgi etip aldi. Biraq, onnan ayirmashilig`i, ol uqsas temanin` jaqsiraq sheshimin taba aldi. Onin` eki qabatli fasadinda, to`rt mu`yeshli ha`m arka ta`rizli tesikleri (a`ynek jay ha`m esik orinlari) bar, yarim su`tin ha`m pilyastrlardin` u`lken orderine iye bolg`an,

salmaqli arxitekturaliq formalarinin` Madernanikine qarag`anda ko`birek aniqliq ha`m qatan`lig`i, fasadi juwmaqlawshi u`lken mu`sinlerdin` tinishsiz ha`reketi menen ayriqsha ajratilip ko`rsetilgen. Fasadi Ferdinando Fuganin` (1699-1781) joybari boyinsha orinlang`an Santa Mariya Madjore shirkewinin` sirtqi ko`rinishi barokko arxitekturaliq formalarinin` jen`illetilgenliginen ha`m a`piwayilastirilg`anlig`inan gu`waliq beredi. Fuga, sonday aq, XVIII a`sirdegi Rim saray arxitekturasinin` u`lgisi bolg`an – sawlatli del` Konsul`t palatstsosinin` da (1737) quriwshisi edi. Bulardan basqa, Santa Kroche in Djeruzalemme shirkewinin` fasadi da ko`plegen italiyali arxitektorlardi ele Djezu zamanlarinan beri qiziqtirip kiyatirg`an, shirkew fasadinin` jarqin o`zgeshe sheshimine misal bola aladi.

Bul da`wirdegi Rim u`y quriwshilig`inda Shirkew maydani aldindag`i o`zine ta`n ashiq vestibul` siyaqli bolg`an maydan u`lgilerin de ushiratiwg`a boladi. O`zin qorshap turg`an gerbish fasadlardin` iyrek siziqli ko`rinishinde o`zinin` tan`qalarliq ko`rkemligi menen barokkog`a qarag`anda rokokog`a jaqiniraq bolg`an, kishigirim Sant In`yatsio maydani mine usinday. O`tken a`sirde qurilg`an Sant In`yatsio shirkewinin` u`lken aybatli tas dizbekleri ta`sirli ajiralip turadi.

Arxitektorlar Alessandro Spekki (1668-1729) ha`m Franchesko de Sanktis (shama menen 1623-1740) ta`repinen qurilg`an ataqli Ispan basqishlari da Rimnin` qizig`arliraq esteliklerine jatadi. Barokko u`y quriwshilari ta`repinen saray-park **ansambllerin** jaratiwda islep shig`arilg`an go`zzal basqishli kompozitsiya bul jerde birinshi ma`rtebe qala qurilisi sha`rayatinda qollanilg`an. Tik jan bawir boylap qurilg`an ken` basqish, to`benin` eteginde jaylasqan Ispaniya maydanin usi to`benin` basindag`i San Trinita Dei Monti shirkewinin` eki minaralari aldindag`i maydan arqali o`tetug`in jollar menen baylanistirip, pu`tin bir ansambldi payda etedi. Birese bir tutas pa`tli ag`is siyaqli qosilip, birese ayirim bo`leklengen marshlarg`a ajiralip, joqaridan to`menge, quramali iyrek siziqli an`g`ar boyinsha ag`ip to`men umtilg`an sarqiramag`a usap ketetug`in basqishlar o`zinin` ayriqsha go`zzallig`i ha`m ken`islikli ko`rinishi menen ajiralip turadi.

Son`g`i barokkonin` dekorativli bag`darlari arxitektor Nikolo Sal`vi (shama menen 1697-1751) ta`repinen jaratilg`an ataqli Trevi Fontaninda (1732-1762) u`stemlik etedi. Poli palatstsosinin` da`bdebeli fasadi bul jerde diywal janindag`i u`lken fontan ushin fon sipatinda paydalanilg`an ha`m mu`sin ha`m joqari atlig`ip ag`ip turg`an suw menen ajiralmas baylanisli bolg`an, o`zine ta`n arxitekturaliq dekoratsiya sipatinda qabil etiledi. [II.14,89-94]

Italiyanin` tu`slik wa`layatlarindag`i en` qizig`arli imaratlardin` biri sipatinda Neapol`din` janindag`i Kazertidegi, Luidji Vanvatelli (1700-1773) ta`repinen qurilg`an korol` sarayi ataliwi tiyis. Bul, o`lshemleri ju`da` u`lken bolg`an ko`p qabatli imarat, ishki korpuslari atanaq ta`rizli kesilisip, ishki u`lken to`rt ha`wlini payda etetug`in, ju`da` u`lken imarat tu`rinde qurilg`an. Korpuslardin` kesiliken jerinde, ha`r ta`repten keletug`in ju`da` uzin galereyalar ha`m saltanatli kirer esik basqishlari ushlasatug`in, og`ada u`lken, eki yarusli vestibyul` jaylasqan.

Ekonomikasi ha`m ma`deniyatinda alg`a ilgerilewshi bag`darlar anig`iraq seziletug`in, Italiyanin` arqa wa`layatlari – P`emont ha`m Lombardiyada – u`y quriwshiliq tariyxiy perspektivali formalarda rawajlandi. Bul jerdegi en` iri arxitektor, Sitsiliyada tuwilip, Turinde, Rimde ha`m basqa qalalarda islegen ha`m o`zinin` do`retiwshilik jolin Ispaniyada tamamlag`an, Filippo Yuvara (1676-1636) boldi. Yuvara – ko`plegen ha`r qiyli qurilislardin` avtori, biraq, tutasi menen alg`anda, onin` do`retiwshiliginin` rawajlaniwi da`bdebeli, kompozitsiyasi boyinsha quramali imaratlardan u`lken a`piwayiliqqa, ustamliliqqa ha`m arxitekturaliq tilinin` tu`sinikliligine qaray o`zgeredi. Onin` ertedegi bag`darinda Turindegi Madam palatstsosi (1718-1720) misal bola aladi. Onin`, ko`rinishi boyinsha ju`da` quramali ha`m kerbaz islengen, Turin janindag`i, Stupindji an`shiliq qorg`ani dep atalatug`in (frantsuz arxitektori Bofrang`a tiyisli dep esaplanatug`in) qala sirtindag`i sarayinda – jen`illetilgenlik ha`m erkinlik ko`birek. Saraydin` ju`da` sozilip ketken to`mengi qanati, to`besine suwinnin` figurasi ornatilg`an gu`mbez benen bezelgen biyik orayliq korpus penen qarama-qarsiliqli ta`sir oyatadi. Yuvaranin` tag`i bir belgili miyneti – Turindegi, biyik

to'bede a'detten tis ta'sirli jaylasqan monastir` ha`m Superg shirkewi (1716-1731) – o`zinin` formalari boyinsha klassitsizmge burilistin` baslaniwin ko`rsetedi.

O`zinin` toliq jetilisen tu`rinde klassitsizm, ko`plegen qurilislari arasinda en` belgilisi Milandag`i dela Skala teatri (1778) bolg`an, Milanli arxitektor Djuzeppe P`ermarinidin` (1734-1808) do`retiwshiliginde anig`iraq sa`wlelengen. Bul, keyin ala o`zinin` arxitekturaliq ha`m texnikaliq sipatlari boyinsha jan`a zamannin` ko`plegen opera teatrlari ushin u`lgi bolg`an, Evropa arxitekturasindag`i og`ada ko`p sanli tamashago`ylerge esaplang`an (onin` zalina u`sh yarim min`nan ziyatiraq adam siyatug`in edi) da`slepki teatr imaratlarinin` biri edi. [II.20,98-111]

Italiyanin` arxitekturaliq miyraslarin u`yreniwge qatti qiziqqan Piranezi, sonin` menen birge, shig`isi boyinsha Bolon`yali bolg`an, biraq ko`pshilik settechento ustalarinin` u`lgisi boyinsha Italiyadan tisqari Evropanin` ha`r qiyli qalalarinda – Bayreytte, Venada, Pragada ha`m t.b. – islegen teatr arxitektorlari ha`m dekoratorlari, u`lken ha`m ken` tarmaqlang`an Babbienalar shan`arag`inin` do`retiwshiligi menen de tanisti. Olardin` ilimiy shig`armalari ha`m perspektivali illyuzionizm haqqindag`i ta`liymatlari Andrea Potstsonin`, Panninidin`, ag`ayinli Valerianilerdin` dekorativ jumislari menen ten` da`rejede og`an ku`shli ta`sir ko`rsetti. Piranezidin` do`retpelerinde son`g`i Rim barokkosi usillari jan`a payda bolip kiyatirg`an klassitsizi stili menen derlik tig`iz baylanisip, tutasip ketedi. Teatrliq – dekoratsiyaliq kompozitsiyalarg`a bolg`an qizig`iwshiliq onin` shig`armalarinda ken`islikti rakursli-perspektivali tu`siniwdin` ha`m ku`shli qarama qarsiliqli jaqtiliq ko`len`kesinin` u`rdiske aylaniwina mu`mkinshilik jaratti.

Onin` erterektegi miynetlerinin` biri 1745 ha`m 1760 jillari basip shig`arilg`an, qaran`g`iliq ha`m jaqtiliqtin` salistirmali qarama qarsilig`inda to`beden to`men salbirap turg`an bloklar, richaglar, juwan arqanlar, do`n`gelekler, shinjirlar tan` qalarliq tu`rde a`yyemgi su`tinler, frizler, barel`efler menen gezeklesip keletug`in, arqaliqlar, baspaldaqlar, galereyalar, ko`terme ko`pirler

kesilisip o`tip turg`an sansiz ko`p qabatli gu`mbezli bo`lmeler su`wretlengen u`lken on to`rt gravyuradan ibarat bolg`an «Zindanlar» («Carceri») syuitasi bolip tabiladi. Shamasi Piranezige zamanlas bolg`an teatr dekoratsiyalari ta`sirinde onin` qiyalina kelgen bul fantastikaliq kompozitsiyalar o`zinin` ken` en jayg`an, biraq sog`an qaramastan mayda-shu`ydelerine deyin toliq su`wretlengen arxitekturaliq aniq ken`islikligi menen ajiralip turadi.

XVIII A`SIR ITALIYA SU`WRETLEW O`NERI

Parij benen barabar Venetsiya XVIII a`sirdegi a`debiy, teatr, muzika o`mirinin` o`rnek ko`rsetiwshisi boldi. XVI a`sirdegi siyaqli, usi waqtlari da ol kitap shig`ariwdin` a`hmiyetli orayi bolip qaldi. Bul jerde on jeti drama ha`m opera teatri, muzika akademiyalari, jetimler ushin to`rt hayal-qizlar baspanasi, a`jayip sazli-qosiq atqariwshiliq mekteplerine aylandirilg`an – «konservatoriyalar» bar edi. O`zinin` muzikadag`i jen`isleri menen Venetsiya organ ha`m skripkada oynawdin` ten`i-tayi joq mektebin jaratip ha`m sol waqitlardag`i xaliq araliq muzika du`n`yasin tan` qalarliq qosiqshilar menen toliqtira otirip, Rim ha`m Neapol`den ozip ketti. Bul jerde ataqli kompozitorlar ha`m sazendeler jasadi ha`m jumis isledi. Venetsiyanin` teatrlari ba`rqulla liqqa toli bolatug`in edi, monastir` xorlari ha`m solistka-monaxinyalardin` qosiq atqaratug`in shirkew u`rp-da`stu`rlerine adamlar teatrg`a kelgendey bolip qatnasatug`in edi. Venetsiya ha`m Neapol`da drama teatri menen bir qatarda, qala turmisin ha`m u`rp-a`detlerin ko`rsetetug`in, realistlik-ku`lkili opera da o`sip jetilisti. Bul janrdin` ataqli ustasi Galuppi o`zinin` do`retiwshiliginin` bag`dari boyinsha ati Evropa teatri tariyxindag`i jan`a da`wirdin`, baslaniwi menen baylanisli bolg`an, XVIII a`sirdin` iri dramaturgi Karlo Gol`donige jaqin edi. [II.17,89-95]

Gol`doni, og`an mazmun, jan`a saxnaliq bezeliw usilin berip, dramadin` tiykarg`i eki janrin: **burjuaziyaliq – aq su`yekler** o`mirinen aling`an u`rp-a`detler komediyasin ha`m xaliq turmisinan aling`an komediyani islep shig`ip, niqaplar komediyasin tu`p-tiykarinan o`zgertti. Gol`donidin` aristokratiyanin` dushpani sipatinda shig`iwina qaramastan, ol o`zinin` ideyaliq qarsilasi – dramaturg ha`m shayir, jarli tu`sip qalg`an Venetsiyali graf Karlo Gottsi ta`reinen Venetsiya saxnasinan qisip shig`arilg`ang`a shekem, onin` p`esalari bir waqtlari u`lken tabislarg`a eristi. Karlo Gottsi o`zinin` – «U`sh apel`singe bolg`an muhabbat», «Suwin-korol`» siyaqli romantikaliq-saxnalastirilg`an p`esalarinda («f`yablarda») – improvizatsiyalang`an niqaplar komediyasi miyraslarina qaytadan ju`z burdi.

Biraq, Italiya dramaturgiyasinin` rawajlaniwindag`i basli rol` olarg`a emes, al realistlik do`retiwshiligi jan`a ag`artiwsheiliq ideyalar menen baylanisli bolg`an Gol`donidin` komediyalarina tiyisli.

Venetsiya teatr o`neri, sonday-aq, onin` arxitekturasina da, a`sirese dekorativlik jivopiske ta`sir etti. Son`g`isinin` rawajlanivi jetkilikli da`rejede shirkewlerdin` ha`m tek g`ana Venetsiya hasilzadalarinin` emes, Italiyadan tisqarida da, saraylardin` diywallarin ko`rkem teatrlastirilg`an-dekorativ bezewlerge talaptin` ko`pligi menen baylanisli. Biraq, bul bag`dar menen bir qatarda, Venetsiya jivopisinde bir qatar janrlar da: turmisliq janr, qala ko`rinisleri, portret – ken`en jaydi. Galuppi operalari ha`m Gol`doni komediyalari siyaqli, olar Venetsiya o`mirinin` ku`ndelikli turmisin ha`m bayramlarin su`wretledi.

Venetsiyadag`i XVII ha`m XVIII a`sir ko`rkem o`nerleri arasindag`i baylanistiriwshi bo`legi Sebast`yano Richchidin` (1659-1734) do`retiwshiligi boldi. Ko`p sanli **monumental** ha`m stanokli kompozitsiyalardin` avtor bolg`an ol ko`p ta`repinen Paolo Veronezenin` da`stu`rlerine su`yendi, bug`an, ha`tteki ikonografiyalik ta`repinen de XVI a`sirge barip taqalatug`in «Qolina balasin ko`terip, a`wliyeler arasinda turg`an Madonna» (1708; Venetsiya, Sen Djordje Madjore shirkewi) yamasa «Stsipionnin` ma`rhamati» (Parma universiteti) siyaqli shig`armalari misal bola aladi. Ol barokkonin` ra`smiy ko`terin`kiligin moyinlag`an bolsa da, onin` do`retpelelerinde usi bag`dardag`i italiyali jivopisshilerdin` ko`pshiligindagi ge qarag`anda janlilik ha`m o`zine tartiwshilik basimiraq. Qizg`inli su`wretlew usili, obrazlardin` asira teatrlastiriliwi menen u`ylesip ketken jarqin ren`leri oni tek g`ana Venetsiyada emes, al onnan tisqarida da, atap aytqanda, o`zinin` inisi ha`m sha`kirti – peyzajshi Marko Richchi (1679-1729) menen birge islegen Angliyada da ken`tanitti.

Joqarida ati atap o`tilgen Marko Richchi a`dette Sebast`yano Richchidin` kompozitsiyalarina peyzajlar saldi. Bul eki ustanin` birge islegen jumisina saltanatli, teatrliq saxna arti dekoratsiyasina usap ketetug`in «Gertsog Devonshirskiydin` allegoriyalik mazari» dep atalatug`in u`lken kartinasi misal

bola aladi. Marko Richchidin` o`zinin` peyzajliq miynetleri – bular ken` jivopislik u`lgide islengen, keypiyati boyinsha qiyalshil kompozitsiyalar; olarda Sal`vator Roz ha`m Man`yasko peyzajlarina bir qansha uqsasliq belgilerin seziwge boladi.

Djovanni Batista P`yatsettanin` (1683-1754) do`retiwshiligi XVIII a`sirdegi Venetsiya jivopisinin` baslang`ish da`wiri bolip esaplanadi. Ol Bolon`yali jivopisshi Djuzeppe Mariya Krespide oqidi ha`m onin` jaqtiliq ko`len`kesin ken` qollang`an, janli, o`zine ta`n jaziw usilin o`zlestirip aldi. Onin` kartinalarinda Karavadjo realizminin` jan`a ha`m ku`shli ta`siri de o`z sa`wleleniwin tapti. P`yatsetta o`zinin` su`wretlew sheberliginde sipayi ha`m tan`lampaz, olarda teren`, geyde janip turg`anday – qara qon`ir-qizil, gu`n`girt-qizil, qara, aq, sur – ren`ler basim bolip keledi. Onin`, Venetsiyadag`i Djezuati shirkewindegi joqari ko`terilgen diagonal` boyinsha qiyalap jaylasqan u`sh ka`ramatli a`wliye – «A`wliye Vintsent, Giatsint ha`m Lorentso Bertrando» – figurasi bar (shama menen 1730) altarliq obrazinda onin` qatnasiwshilarinin` qara, aq ha`m sur xitonlari (shekpen siyaqli u`stki kiyim) o`zinin` u`nlesligi ha`m na`zik monoxromlilig`i boyinsha tan` qalarliq ren`ler gammasin payda etedi. [II.1,12-15]

Diniy temadag`i basqa kompozitsiyalari da, misali, «O`lim jazasina ketip baratirg`an a`wliye Iakov» ha`m Venetsiyadag`i San Djovanni e Paolo shirkewindegi plafon (ishki to`bege saling`an su`wret) (1725-1727) – su`wretshi ta`repiyen ken` jivopisli u`lgide orinlang`an. P`yatsetta – o`tiw da`wirinin` su`wretshisi; onin` diniy syujetlerge islengen kartinalarinin` ko`terin`ki ruwxii ha`m sonin` menen birge obrazlardin` tola qanli haqiqiyliq`i ha`m janlilig`i, jaqtiliq ko`len`kesinin` teren`ligi, uliwma jivopislik negizinin` ruwxlang`anlig`i ha`m ha`reketshen`ligi, ashiiq jalinli ren`ler, al geyde ha`r qiyli ren`lerdin` tan`lampaz u`ylesip keliwi – bulardin` barlig`i onin` do`retiwshiligin XVII a`sirdegi Italiya mektebinin` Fetti, Liss ha`m Strottsi ta`repiyen belgilengen bag`dari menen biraz jaqinlastiradi.

P`yatsettag`a ko`plegen janliq kartinalar tiyisli, biraq olarda turmisliq negizler ju`da` az, olardin` obrazlari ba`rqulla romantikaliiq perdege bu`rkelgen

ha`m na`zik poeziyalik sezimlarga bo`lengen. Ha`tteki onin`, «Revekka qudiq janinda» (Milan, Brera) siyaqli tawratliq ko`rinishin` sap janrliq talqilaniwi da P`yatsettada liro-romantikaliq ma`nige iye bolip ketedi. Qoriqqaninan qudiqtin` tas ernegiine su`yenip qalg`an Reveka, jaltirap turg`an mis gu`zeni ko`kiregine basip, o`zine hinji monshaqlar dizbegin usinip turg`an Avraamnin` xizmetkerine qa`weterlenip qarap tur. Xizmetkerdin` qara qon`ir – gu`n`girt qizil kiyimdegil ko`len`kelengen figurasi Revekkanin` jarqirag`an figurasinin` ashiq, suliw su`lderin` payda etip turg`an altinday, altin ren` qizg`ilt ha`m aq ren` tu`rleri menen qarma qarsiliqli ta`sir payda etedi. Kartinanin` shep ta`repi degil, rama jiyegi menen kesilgen, siyirlardin`, iytlerdin` ha`m tu`yenin` baslari, Revekkanin` artindag`i diyxan hayallardin` (olardin` birewi qolina padashi hasasin uslap tur) go`zzal figuralari kartinag`a pastoral`liq sipat engizedi. [II.15,67-78]

P`yatsettaning` belgili kartinalarinin` biri «Palker hayal» (Venetsiya, Akademiya) bolip esaplanadi. Sonday aq onin` bir qatar portretleri de bar.

Biraq, P`yatsettaning` do`retiwshiligi tek g`ana onin` kartinalari menen sheklerip qalmaydi. Ol, qa`lem ha`m por menen orinlang`an, arsinda tayarliq su`lderleri de, pitkerilgen kompozitsiyalari da bar, bir neshe a`jayip su`wretlerdin` avtori. Olardin` ko`pshiligi – su`wretlengen kelbettin` haqiyqiy turmistan sol zamatta ha`m aniqliq penen aling`anlig`i menen hayran qaldiratug`in, ko`lemli jaqtiliq ko`len`keleri u`lgisinde talqilang`an, geyde qarsi aldinan, geyde qaptalidan yamasa yarimidan ko`birek burilg`an halatta su`wretlengen hayal ha`m er adamlardin` baslari («Do`n`gelek malaqayli er adam», «Bayraq ko`teriwshi ha`m barabanshi», Venetsiya, Akademiya).

Settecento monumental-dekorativ ko`rkem o`nerinin` ken` en jayiwil birinshi gezekte, islew usili o`zinin` ustazlari P`yatsetta ha`m Sebast`yano Richchidin` ta`siri astinda qa`liplesken, Djovanni Battista T`epolonin` (1696-1770) ati menen baylanisli. Tiri waqtinda aq u`lken dan`qqa iye bolg`an T`eopolo tek g`ana Italiyada emes, al Germaniyada da ha`m Ispaniyada da isledi. Sonday aq, onin` kompozitsiyalari XVIII a`sir degil Rossiyanin` patsha saraylari ha`m ha`wlilerin de

bezedi. T`eopolo, o`zinin` do`retiwshiliginde, haqiqiy turmistin` janli qabillaniwi menen u`ylestire otirip, saxnalastirilg`an – tamashaliq ta`replerin ku`sheytti. Turmistag`i haqiqiy qubislardi duris seziniwin hesh qashan jog`altpay otirip, T`eopolo oni o`tkir seziniwin monumental-dekorativ **jivopiske** ta`n bolg`an sha`rtlilik tiykarlari menen biriktirdi. Bul, bir birine sin`isip ketetug`in negizler onin` ko`rkemlik tilinin` o`zgesheligin belgilep berdi. Biraq ayirim waqiyalardi ha`m waqiya qatnasiwshilarin su`wretlewdegi o`mir haqiqatlig`i belgileri T`epolonin` do`retiwshiliginde ko`rkem obrazlardin` teren` psixologiyaliq ashiliwi menen u`ylesip kelmedi, sonliqtan, bul ayirim usillardin` belgili da`rejede qaytalaniwina alip keldi ha`m onin` do`retiwshiliginin` a`zzi ta`replerin quradi.

Su`wretshinin` do`retiwshiliginin` jemisliligi sheksiz edi; onin` a`jayip do`retiwshiligi yarim a`sirden ko`birek dawam ettti. T`epolog`a ko`p sanli freskalar, altarliq diniy obrazlar, stanokli kartinalar, ko`plegen su`wretler tiyisli; ol, sonday aq, oforttin` a`jayip ustalarinin` biri edi.

Shama menen 1716 jildan islep baslag`an T`epolonin` erte da`wirdegi miynetlerine, ol o`zinin` jan`a ken`islikli-dekorativ sheshimlerin kirgizgen, Venetsiyadag`i del`i Skal`tsi shirkewindegi – «A`wliye Terezanin` ta`n aliniwi» (1720-1725) – freskalari, mifologiyaliq (an`izliq) temag`a bir qatar stanokli kartinalari (olardin` arasinda u`lken «Sabiniyali hayal-qizlardin` urlaniwi» kartinasi da bar, 1720; Ermitaj) ha`m a`sirese, su`wretshi ta`repinen Venetsiyali hasilzada Dol`finonin` sarayin bezew ushin islengen, u`lken, on dekorativ panno (shama menen 1725) misal bola aladi. [II.18,67-78]

Bul seriyadan bes polotno – «Imperatordin` jen`isi», «Mutsiy Stsevola Porsennanin` lagerinde», «Koriolan Rim diywali janinda» ha`m b. – Ermitaj toplaminda saqlanbaqta. Qaharmanliq syujetlardin` ku`shli ha`m ta`sirli beriliwi, figuralardin` plastikali, haqiqiy o`mirdegidey isenimli talqilaniwi, jaqtiliq ko`len`kesi ta`sirlerin qollana otirip jarqin ren`ler qarama-qarsilig`inda qurilg`an ken`islikli jivopisli kompozitsiyasi T`epolonin` erte o`sip jetilissen sheberliginen da`rek beredi.

Tiykarinan **Tawrat (Bibliya)** temalarina islengen Udinodag`i arxiepiskop sarayindag`i freskalar 1726 jilg`a tiyisli. Bularda otiz jasar T`epolo a`jayip koloristlik sheberlikke iye bolg`an ta`jiriyeveli su`wretshi sipatinda taniladi, bug`an «Perishtenin` Sarrag`a ko`riniwi», «U`sh perishtenin` Avraamg`a ko`riniwi» ha`m a`sirese «Avraamnin` qurbanliq beriwi» freskasi misal bola aladi; tawrat personajlarinin` pozalari ha`m ha`reketleri boyinsha olar da`bdebeli **spektakldi** esletedi.

Stanokli jivopiste isley otirip T`epolo ashik ha`m jarqirag`an ren`leri gu`n`gu`rt ha`m teren` kolorit penen almasatug`in, kompozitsiyalari ken`isliklirek ha`m ha`reketshen`irek bolg`an, al obrazlari freskadag`idanda isenimlirek ko`rsetilgen, 1730 jillardin` aqirinda Venetsiyadag`i San Al`vizo shirkewi ushin islengen «Golgofag`a jol», «Isani qamshi menen sabalaw» ha`m «Shat tikennen taj kiydiriw» siyaqli aldin`g`i freskalarinan kem bolmag`an kompozitsiyalar jaratti.

T`epolonin` dekorativlik talantinin` ayriqsha gu`lleniwi, ol bir qansha mifologiyaliq kartinalar do`retken, 1740 jillardin` baslarinan baslanadi, olardin` arasinda – «Amfitritanin` saltanatli jen`isi» – atlar ha`m ten`iz qudaylari, feruzajasil tolqinlar u`stinde tezlik penen zimiratip baratirg`an, baqanshaq formasindag`i arbada biyg`am jatirg`an ten`iz hayal-qudayi. Uliwma sipayi ren`ler gammasi arasinda samal menen jelqomday kerilip turg`an Amfitritanin` qizil jamilg`isi ayriqsha ajiralip turadi. [II.4,11-16]

1740-1750 jillari T`epolo izli-izinen bir qatar a`jayip dekorativ tsikller, altarliq obrazlar ha`m kishigirim stanokli kartinalar jaratadi. Venetsiya hasilzadalarinin` shan`araqlari, monastirlar ha`m shirkewler onin` jaratqan shig`armalarin iyelew ushin o`z-ara jarisadi.

Joqari qarasan` basin` aylanip ketetug`in biyik shirkew pannolarin su`wretshi, ibadat etip atirg`anlardin` u`stinde jen`il qanatli perishteler ha`m a`wliyeler uship ju`rgen, jen`il bulklar bar tu`psiz ashik aspang`a aylandiradi. Diniy, a`psanalaq syujetler da`bdebeli bayramlar, neke qiyiw, toylar ha`m jen`is bayramlari menen almastiriladi. Su`wretshi o`zinin` kompozitsiyalarinda aq ren`lerdin` solg`in ko`k

ha'm gu'n`girt sur ren`lerdin` o`z-ara qatnasi arqali «ku`ndizgi» jaqtiliqtin` tan` qalarliq na`tiyjesine eristi, al arxitekturaliq formalardi ha'm adamlardin` figuralarinin` u`zliksiz ag`imin bir-birinen ajiratip turiwshi u`zilisler jen`illik ha'm salmaqsiqliq sezimin payda etti. Onin` boyawlarinin` na`zik, jag`imli u`nlesligi, ren`lerdi janli seziniwi, kompozitsiyalarinin` dinamikalilig`i, sheksiz qiyalparazlig`i, quramali perspektivaliq ma`selelerdi batil sheshiwi – bulardin` barlig`i ha`zir bizdi qalay tan`landiratug`in bolsa, tap sonday da`rejede zamanlaslarin da tan`landirdi.

1740-1743 jillar aralig`inda ol Venetsiyadag`i Djezuati, del`i Skal`tsi, skuola del` Karmine ha'm b. shirkewler ushin ju`da` u`lken plafonliq kompozitsiyalarin orinladi. Usi jillari T`eopolonin`, kvadraturashi, yag`niy onin` kompozitsiyalarinin` nag`islaw ha'm arxitekturaliq su`wretler saliw ta`repin orinlag`an, su`wretshi Mengotstsi Kolonna menen birgelikte orinlag`an, o`lshemleri boyinsha en` u`lken ha'm saltanli freskasi bar, del`i Skal`tsi shirkewinin` diywallarina saling`an su`wretlerine toqtap o`tiwimiz tiyis. XVII a`sirde Longena ta`repinen qurilg`an ha'm T`epolo ta`repinen «Madonna (**Biybi Ma`ryam**) u`yinin` Loretog`a ko`shiriliwi» u`lken plafoni (bul plafon 1918 jili qiyratilg`an) menen ilayiqli pitkerilgen shirkewdin` ishki bezeliwi haqiyqiy barokkoliq da`bdebelilik penen ajiralip turadi. Shirkew diywallarinin` haqiyqiy arxitekturaliq bezeliwinin` dawami siyaqli bolg`an ishki to`besindegi su`wretler ha`r qiyli da`rejedegi jaqtiliqli planlardi salistiriwg`a qurilg`an u`lken freskani jiyeklep turadi ha'm bul, jaqtiliq penen nurlanip turg`an sheksiz aspan ken`isligin esletedi. Su`wret XVII a`sir dekoratorlari islegenindey teren`likke qarap emes, al ishki to`be tegisligine parallel` en jayadi. «Ko`shiriliw»din` basli saxnasin plafonnnin` orayina emes, al shetine jaylastiriw ha'm qalg`an ken`islikti bos qaldiriw arqali T`epolo adamlar figuralari toparinin` hawada zimirap uship baratirg`anday ko`rinsine erisedi. Misali, dinsizliktin` timsali bolg`an ha'm tamashago`ydin` u`stine, to`menge qaray qulap baratirg`an adam siyaqli, ayirim figuralar orayliq ko`rinisten ajratilip, freska jiyegi fonina jaylastirilg`an. Bunday

ta'sirler orqali su'wretshi aspidagi waqiyalardi shirkewdin' ishindeg haqiqiy ko'rinisler menen baylanistirg'anday boladi. Bunday jivopislik ko'zdi jan' ilistiriw, XVIII a'sirdegi, diniy keypiyatlar'ga qarag'anda turmisliq keypiyatlar ko'birek sin'dirilgen Venetsiya ibadat qiliw ma' resimlerine ta'n bolg'an qa'siyetlerge toliq juwap beredi.

Su'wretshinin' Veroneze dekorativlik tiykarlarina ba'rinen de jaqiniraq usilda islengen, Venetsiyadag'i Labiya palatstsosindag'i a'jayip freskalari 1745 jillarg'a tiyisli. U'lken zaldin' qarama-qarsi diywallarina jaylastirilg'an eki freskada «Antoniya ha'm Kleopatronin' ziyapati» ha'm «Antoniya ha'm Kleopatronin' ushirasiwi» su'wretlengen. Ishki to'besinde bir qatar astarli ma'nili (allegoriyalik) figuralar su'wretlengen.

Labiya palatstsosinin' ken' bal zalina kirgen tamashago'y haqiqiy arxitekturalik ken'islik sezimin jog'altadi, sebebi onin' shegaralari Venetsiyadag'i palatstsonin' diywallarin tan' qalarliq teatr tamashasina aylandiratug'in jivopislik dekoratsiya ja'rdeminde ken'eyedi. T'epolo eki qapi ha'm eki ayna aralig'indag'i diywal ken'isliginen sheberlik penen paydalana otirip haqiqiy arxitekturani qiyaliy arxitektura menen u'ylestiredi. «Ziyapat» ko'rinisinde irgejeyli tamashago'yge arqasin qaratip otirg'an basiqish teksheleri Misir ma'likasi ha'm Rim a'sker basshisi ziyapat qurip otirg'an, korinf ag'imindag'i su'tinler qatari ha'm xorlari bar ken' ma'rma'r bastirma astina alip baradi. Kleopatra Antoniyge o'zinin' bayliqqa jerkenish penen qaraytug'inlig'in da'lillew maqsetinde biybaha hinjini, ol sol jerde izsiz erip ketiwi tiyis bolg'an, sirke saling'an bokalg'a taslaydi. Adamlar figuralarinin' saxna ko'rinisinin' perspektivali qurilisi menen o'z-ara qatnasi minsiz berilgen. Jaqtilik ha'm hawag'a toyindirilg'an kompozitsiya, tamashago'ydin' na'zerin teren'ge alip ketetug'in, eki birin-biri kesip o'tetug'in diagonal' boyinsha qurilg'an; tap bir tamashago'ydi ziyapatqa qatnasiwg'a. bastirma astina shaqirip turg'anday bolip ko'rinedi. Freskanin' ortasinin' figuralar menen toltirilmag'anlig'i qizig'arli – bul jerde su'wretshi ta'sirli u'zilis beredi.

Bul freska qanshama tinishliqqa bo'lgan bolsa, «Antoniya ha'm Kleopatranin' ushiraishi»ndagi barliq figuralar sonsheli ha'reketke toli. O'zining aldina tariyxiy shinliqti saqlap qaliwdi maqset etip qoymagan T'epolo o'z qaharmanlarin XVI a'sir Venetsiya modasi boyinsha kiyindirilgen akterlarg'a aylandirg'anday bolip ko'rinedi. Antoniya ha'm Kleopatra tariyxinan aling'an bul ko'rinishlerdin' T'eopolonin' do'retiwshilik qiyallari ushin iygilikli material bolg'anlig'i sonsheli, ol o'zining monumental ha'm stanokli polotnolarinda olardin' ko'plegen variantlarin qaldirdi. Mel'burn, Stokgol'm ha'm London muzeylerindeki «Antoniya ha'm Kleopatranin' ziyapati», Edinburg ha'm Parij muzeylerindeki «Antoniya ha'm Kleopatranin' ushiraishi» mine usilardan.

50-60-jillari T'eopolonin' jivopislik sheberligi en' joqari da'rejege ko'teriledi. Onin' koloriti tan' qalarliq ko'rkemlikke jetisedi ha'm sarg'ilt, altin, bozg'ilt-sur, qizg'ilt ha'm qizg'ilt ko'k ren'lerdin' na'zik tu'rlerine iye boladi.

Bul da'wirge onin' Vyurtseburgtag'i episkop sarayindagi freskalari (Germaniya) tiyisli. Ol jerde u'sh jil dawaminda, 1751-1753 jillar aralig'inda, isley otirip T'epolo saraydin' arxitekturaliq qurilisi menen toliq sa'ykes keletug'in a'jayip dekorativ rospisler jaratadi. Olardin' da'bdebeli teatrlastirilg'an sipati imperator zalinin' qiyalparaz ha'm bir qansha a'sheko'yli arxitekturaliq – mu'sinlik bezeliwine ilayiq keledi. Plafonda Beatriche Burgundskayani, onin' ku'yewi Fridrix Barbarossag'a, bultlar u'stinen zimirap baratirg'an at arbada alip baratirg'an Apollon su'wretlengen. Bunday motiv XVIII a'sir dekoratorlarinda bir neshe ret ushirasti (Gverchino, Luki Djordano ha'm b.), biraq hesh jerde bunday ken'islikti qamtiwg'a, hawa qatlamining jarqirag'an tu'psizligine, uship baratirg'an figuralardin' ha'reketin beriwdegi ko'rkemlikke erisile almadi.

Zaldin' karniz astindagi qisqa diywalina, jaqtiliqti sheber qollana otirip, T'epolo Barbarossanin' neke qiyiw ma'resimin su'wretlewshi freskani jaylastiradi. Veroneze ruwxindagi motivlerde islengen quramali inter'erlik kompozitsiyada, ol, jan'lap turg'an ha'm shadli – ko'k – aspan ko'k, qizg'ilt-

gu`ren`, sari, jasil, gu`misren`-sur tonlardag`i ko`p adamli toy saltanatin su`wretleydi.

Bul freskalardan tisqari T`eopolo saray basqishlari joqarisina Olimp su`wretlengen, shama menen 650 kv.m. u`lken plafong`a ren`lep su`wret saldi. Uship baratirg`an bultlar arasina Apollondi jaylastirip, ol diywallar aynalasindag`i karniz boylap du`n`yanin` ha`r qiyli bo`leklerinin` timsali bolg`an su`wretlerdi saldi – Evropani, ilim ha`m ko`rkem o`nerdin` allegoriyalik figuralari (ayirim personajlarga`a portretlik sipat berilgen; olardin` arasina ol, o`zinin`, balasi Djovanni Domenikonin` ha`m ja`rdemshilerinin` su`wretlerin jaylastiradi) menen qorshalg`an hayal tu`rinde, Amerika, Aziya ha`m Afrikani – haywanlar ha`m o`zine ta`n arxitekturaliq motivler su`wretleri menen. Bul plafon da – XVIII a`sir dekorativ ko`rkem o`nerinin` shin`larinin` biri bolip esaplanadi

Venetsiyag`a qaytip kelgennen keyin, o`zinin` dan`qinin` shin`indag`i T`eopolo Venetsiya jivopis` Akademiyasinin` prezidenti boladi ha`m eki jil dawaminda og`an basshiliq etedi. [II.22,44-56]

T`epolonin` dekorativlik danishpanlig`inin` en` jaqsi shig`armalari qatarina, 1757 jili su`wretshinin` sha`kirtleri ha`m o`zinin` balasi Djovanni Domeniko T`eopolo (1727-1804) menen Vichentsodag`i Val`maran villasinda islegan freskalari jatadi. T`epolo jan`a dekorativlik sheshimler qollang`an bul villanin` diywallarindag`i su`wretlerinde onin` usuli ayriqsha na`ziklikke ha`m go`zzaliquqa iye boladi. Endi su`wretshi Veroneze da`stu`rlerine ja`ne qayta otirip, o`zinin` kompozitsiyalarin diywal tegisligine parallel` quradi. Diywal tegisligi, su`tinleri arasinan a`jayip peyzaj-ko`rinisi ashilatug`in a`yyemgi du`n`ya peristiline aylindiriladi. Figuralar arasindag`i u`lken ken`islikli irkilisler (ashiq jerler), jaqtiliqtin` ko`pligi, onin` palitrasinin` aqshil-sarg`ilt, gu`n`girt-qizg`ilt, mu`layim qizg`ilt-ko`k, ashig` qon`ir, ashig`-jasil ren`leri Val`maran villasinin` jivopisli ansamblin a`yyemgi du`n`ya ha`m Oyaniw da`wiri poeziyasi obrazlarin jarqin o`mir su`ygishlik penen seziniw sin`dirilip, ashig` ha`m shadli sipat beredi.

Villanin` – Palatstso dep atalg`an – basli zalinin` freskalarinda «Ifigeniyanin` qurbanliq etiwi» ko`rinisi ha`m onin` menen baylanisli waqilar sa`wlelengen. Basqa u`sh zal Gomerdin` «Iliada»sinan, Vergiliydin` «Eneyda»sinan ha`m Oyaniw da`wiri poemalari – Ariostonin` «Qa`ha`rli Roland»inan ha`m Torkvato Tassonin` «Azat etilgen Ierusalim»inen aling`an temalarg`a islengen freskalar menen bezelgen edi. Bul ko`rinishlerdin` barlig`inda T`epolonin` tan`lap alg`an a`debiy syujetlerinin` shiyelenisken waqiyalarg`a baylig`i menen baylanisli ha`reketler, jen`illik, sa`nlilik ha`m ku`shli ta`sirlilik ko`p.

Getenin` bul villani kelip ko`rip, da`rha`l bul jerde eki – «na`zik» ha`m «ta`biyg`iy» – bag`dardin` bar ekenligin atap o`tkenligi qizig`arli. «Ta`biyg`iy» bag`dar 1757 jili villa menen qon`silas «Miymanlar ushin u`y»de («Forest`er u`yi» dep atalg`an) su`wretler salg`an Djovanni Domeniko T`epolonin` do`retiwshiligiinde – a`sirese ayriqsha ko`rinedi. Uzaq waqit dawaminda a`keli-balali T`eopolonin` do`retiwshiligi bir at penen atalip keldi; endi jas T`eopolonin` do`retiwshiliginin` kelbetinin` o`zgesheliklari anig`iraq belgilenedi. Misali, onin` Val`maran villasindag`i freskalarinda a`kesinin` usilina qarama-qarsiliqtag`i janliq –turmisliq negizler ku`shlirek seziledi. Onin` ken` peyzajli fondag`i «Diyxannin` tu`sligi» yamasa «Diyxanlar dem alista», yamasa suliw kiyingen eki Venetsiyali qizdin` su`wreti bar ko`rkem «Qisqi peyzaj» diywaliy su`wretleri mine usinday. Basqa diywalarda XVIII a`sirdegi Venetsiya turmisi – u`rp-a`detlerinin` jarqin misali bolg`an karnavalliq ko`rinishler su`wretlengen. Sonday-aq Redzoniko palatstosinin` diywallarindag`i janliq su`wretler de Kishi T`epolog`a tiyisli. Biraq onin` ayirim janliq miynetleri a`kesi menen birgelikte orinlang`an dep esaplanadi. Onin` en` jaqsi jetiskenliklerinin` qatarina ha`r bir qag`azi Iosif ha`m Mariyanin` kishkene na`reste menen Misirg`a qashiwinin` qanday da bir ko`rinishin su`wretlegen, texnikasi boyinsha a`jayip orinlang`an, ofort seriyasin kirgiziwge boladi.

Djovanni Battista T`epolonin` o`zi portretshi sipatinda da belgili. Onin` Antonio Rikkobono (shama menen 1745; Rovigo, Konkordi akademiyasi),

Djovanni Kverini (shama menen 1749; Venetsiya, Kverini Stampal` muzeyi) portretleri ju`da` jarqin ha`m sipatlamasi boyinsha ta`sirli.

Shama menen 1759 jili T`eopolo o`zinin` diniy emes kompozitsiyalarina qarag`anda basqasha kompozitsiyaliq sheshimde jaratilg`an «A`wliye Tekla Este qalasin oba keselinen qutqarmaqta» (Estedegi shirkew) u`lken altarliq obrazin jazadi. Ku`shli, gu`n`girtirek tonlar, obrazlari XVI a`sirdegi venetsiyali ulli jivopisshi Tintorettonin` ta`siri astinda jaratilg`an bul ko`rinishin` qiyin shiyeleniskenligine ayriqsha diqqat awdaradi. [II.12,78-84]

O`mirinin` son`g`i jillarin T`eopolo Madridte, ispan koroli Karl III nin` buyirtpasi boyinsha onin` sarayinin` plafonlarina ren`lep su`wret saliw menen o`tkeredi. «Ispan monarxiyasinin` jen`isleri» (1764-1766) og`ada u`lken freskasi taxt zalinin` ishki to`besine saling`an ha`m Vyurtsburgtag`i siyaqli, ispan koloniyalari ha`m provintsiyalarinin` timsali bolg`an figurali kompozitsiyalar menen jiyeklengen aspan ken`isligine aylandirilg`an. Biraq, ol erterektegi dekorativ tsikllerge qarag`anda tegisliklirek usilda orinlang`an.

T`eopolonin` do`retiwshiliginin` ayriqsha tarawin onin`, orinlaniw sheberligi boyinsha a`jayip, su`wretleri quraydi. Sangina yamasa pero menen islep juwip taslaw arqali orinlang`an bul su`wretler formalarinin` uliwmalastirilg`anlig`i, shiyelenisken dinamikasi menen, ha`m sonin` menen birge grafikaliq usildin` eskizlik u`stu`rtinligine qaramastan ku`shli ta`sirliligi menen ajiralip turadi. Geyde olar onin` u`lken kompozitsiyalarinin` tayarliq eskizleri xizmetin atqaradi, al geyde olar o`z aldina a`hmiyetke iye. Ol islegen, tan` qalarliq plastikaliliq penen berilgen, er adamlardin` baslari o`mir haqiqatlig`in seziw ha`m siyrek ushirasatug`in ziyreklilik penen ko`rsetilgen. Onda, sonday-aq, ruwxaniylarg`a, Venetsiyali sa`ten`lerge, niqaplar komediyasi personajlarina o`tkir ha`m ta`sirli karikaturalar da ushirasadi.

Ofort texnikasinda T`eopolo, ma`nisin derlik ashiw mu`mkin bolmag`an, ha`r qiyli mifologiyaliq, timsalli ha`m romantikaliq (qiyaliy) saxnalardi da islegen. Olarda juldiz sanawshilardin` (astrologlardin`), shig`is kiyimlerindegi

adamlardin`, loli hayallardin`, jawingerlerdin` su`wretleri ushirasadi. O`zinin` ayriqsha, go`zzal jaqtiliq ko`len`keleri u`lgisi menen ajiralip turatug`in bul ofortlar XVIII-XIX a`sirler aralig`indag`i iri ispan jivopisshisi Frantsisko Goyyanin` grafikasina belgili ta`sir ko`rsetti.

O`z zamani menen baylanisli bolg`an T`epolo o`zinin` do`retiwshiliginde Oyaniw da`wirinin` ulli sheberlerine ta`n bolg`an joqari adamgershilikke, teren`lik ha`m pu`tinlikke ko`terile almadi. Onin` ko`plegen qaharmanlarinin` kelbeti ku`ndelikli turmisliq baqlawlarg`a tiykarlang`an, bug`an onin` bir qatar hayal personajlari – Kleopatra, Armida, Amfitrita – misal bola aladi. Olardin` barlig`i bir g`ana, haqiyqiy, biraq ishki ta`sirliligi menen ajilip turmaytug`in, da`slepki u`lgi – venetsiyali gondolashinin` qizi Krestinag`a barip taqaladi. Onin` jarqin ha`m bayramliq keypiyattag`i ko`rkem o`nerinin` man`izli ta`repi ayirim obrazlardin` ta`sirliliginde emes, al jivopislik-plastikaliq motivlerinin` tutas kompleksinde, olardin` ra`n`ba`ren`ligi ha`m sheber orinlaniwinda.

T`eopolonin` jivopisi XIX a`sirde ilayiqli bahalanbadi, sebebi, ol bul ju`z jilliqtin` ko`rkem o`nerinde sheshilip atirg`an ma`selelerden uzaq edi. Tek keyinirek g`ana T`eopolo klassikaliq ko`rkem o`ner da`wirlerinin` monumental jivopisinin` ko`p a`sirlik rawajlaniwinin` juwmaqlaniwi sipatindag`i o`z usili ha`m jivopislik dekorativlik sistemasin` jaratqan, XVIII a`sirdin` ko`rnekli sheberi sipatinda ko`rkem o`ner tariyxinan ilayiqli orin iyeledi. [II.11,34-44]

XVIII a`sir Italiya jivopisi ushin onin` janrlarg`a bo`liniwi ta`n boldi. Onda turmisliq janr, peyzaj, portret ken` tarqaldi ha`m su`wretshiler ha`r qaysisi o`z ko`rkem o`ner tu`ri boyinsha qa`nigelesti. Misali, Venetsiyali su`wretshi P`etro Longi (1702-1785) o`z qa`nigeligi sipatinda kishigirim sipayi ko`rnisilerdi, ra`smiy ushirasawlardi, maskaradlardi, kontsertlerdi, qumar oyin u`ylerin, ayaq oyini sabaqlarin, xaliq seyillerin, aldawshilardi, siyrek ushirasatug`in haywanlardi su`wretlewdi tan`ladi. Longanin`, su`wreti boyinsha ba`rhama da duris bolmag`an, ko`binese koloristik sheshimi boyinsha ju`da` a`piwayi, o`lshemleri boyinsha onsha u`lken bolmag`an – «Ayaq oyinina u`yretiw sabag`i» (Venetsiya,

Akademiya), «Jasanip kiyiniw payiti» (Venetsiya, Redzoniko palatstsosi), «Nosorog» (sol jerde) kartinalari u`lken tabislarg`a eristi. Onin`, Gol`doni o`zinin` ilha`m perisinin` a`japasi dep atag`an bayanlawshiliq jivopisi sol waqitlardag`i Venetsiyag`a ta`n bolg`an «niqaplar a`siri»nin` biyg`am ko`she turmisinin`, ma`kkarliklarinin`, jen`il minezlikleri ha`m kewil ko`teriwlerinin` o`zine ta`n ha`m sezimlerge bay ruwxin bizlerge deyin jetkerdi.

Italiya portreti bir qatar wa`killeri menen belgili, olardin` arasindag`i en` ataqlisi, keyin ala (monaxliqqa o`tkennen keyin) Fra Gal`gario dep atalg`an Djuzeppe Gislyandi (1655-1743) boldi. Shig`isi boyinsha Bergamoli bolg`an ol uzaq waqit Venetsiyada isledi ha`m bul jerde Djordjionenin`, Titsiannin` ha`m Veronezenin` do`retiwshiligini u`yrendi. Og`an ko`p sanli, tiykarinan sirtqi kelbetlilik ha`m psixologiyaliq minezlemelerdin` suliwlig`i, nazlilig`i ha`m jarasiqlilig`i u`ylesip keletug`in, XVIII a`sirdegi barokkoliq portretlerge ta`n bolg`an, er adamlar portretleri tiyisli. Venetsiya jivopisinin` en` jaqsi da`stu`rlerin o`zlestirgen a`jayip kolorist Gislyandi o`zinin` jivopisinde jarqin qizg`ilt-gu`ren`, qizg`ilt-ko`k, jasil ha`m sari ren`lerdi qollana otirip, pariktegi, basina u`shmu`yeshli qalpaq kiygen ha`m altin menen qaplang`an, bay kamzoldag`i nobillerdin` (mirzalaridin`) su`wretlerin saldi. Biraq ol portretlik obrazdin` haqiyqiy mazmunin hesh qashan usi da`bdebelilikdin` sayasinda qaldirmadi, onin` ha`r bir portreti – misali, model` ju`da` jarqin su`wretlengen – sezimtalli qalin` erinli ha`m u`lken murinli, ta`ka`bbir jigit bolsin (Milan, Pol`di-Petsolli) yamasa graf Vialettidin` uzin boyina islengen ko`rkem portreti, yamasa gu`n`girt «rembrandliq» ren`lerde orinlang`an avtoportreti, yamasa kishkene balanin` suliw portreti bolsin (1732; Ermitaj) – o`z aldina teren` o`zgeshelikke iye.

Alessandro Longi (1733-1813) – P`etro Longidin` balasi – birinshi gezekte portretshi sipatinda belgili. O`zinin` modellerine paradliq, bayramliq kelbet bere otirip, ol olardin` minezlemesin qorshap turg`an sha`rayati, mebelleri, u`skeneler arqali beriwge ha`reket etedi. Ataqli kompozitor Domeniko Chimarozonin` portreti mine usunday (Vena, Lixtenshteyn galereyasi). Ol, suliw, atlas shekpende,

qolina partitura uslap, aq parik penen jiyeklengen ta`ka`bbir ha`m suliw, biraq teren` mazmunlilikqa iye bolmag`an jas ju`zin tamashago`yge burg`an halinda su`wretlengen. Onin` janinda, stol u`stinde – Viola D` amur, siya da`wet penen pero. Gol`donidin` portreti de usi ta`rizde jazilg`an (Venetsiya, Karrer muzeyi): ataqli dramaturg o`z ka`sibiine tiyisli zatlar qorshawinda, paradliq **kostyumda** su`wretlengen.

Venetsiyali su`wretshi hayal Rozal`ba Kar`era (1675-1757) o`z jumisin miniatyurashi sipatinda basladi, biraq ol o`zinin` pastel` menen orinlang`an ko`p sanli portretleri menen ken` tanildi. Onin` koloriti ju`da` jumsaqlig`i ha`m tonlarinin` solg`inlig`i menen ajiralip turadi, bul pastel` texnikasinin` o`zgesheligine baylanisli. O`mir boyi ol portretler ha`m poeziyalik allegoriyalar jazdi. Toliq uqsasliqqa erisiwdi maqset etpey, ol geyde o`zinin` modellerine sezimtal – aq su`yeklik sipat berip, olardi marapatlaytug`in edi ha`m usinin` arqasinda ol XVIII a`sirde Evropa hasilzadalari arasinda ken` tanildi ha`mde Frantsiya ha`m Venetsiya akademiylarinin` ag`zasi bolip saylandi.

Biraq XVIII a`sirdegi Venetsiya jivopisinin` ha`r qiyli janrlari arasindag`i en` u`lken qubilis, o`zinde arxitekturaliq kartina ha`m peyzajdin` elementlerin birlestiirgen veduta dep atalatug`in qala peyzaji boldi. [II.23,56-63]

Venetsiya ko`rinisli jivopisi birinshi gezekte qala peyzajinin` haqiqiy motivlerin sa`wlelendiriwshi perspektivali jivopis` boldi. Degen menen ha`r bir vedutshi ushin o`z ko`rkemlik tili ha`m o`zinin` jivopislik ko`z qarasi ta`n edi, sonliqtan motivlerdin` belgili da`rejede bir-birinen o`zlestirilip aliniwi ha`m qaytalaniwina qaramastan, olar hesh qashan bir-birine uqsas ha`m zerigerli bolmadi.

Venetsiya go`zzallig`ina ashig`an olar, onin` kelbetinin` na`zik poeziyalik suliwlig`in ko`rsete otirip, esap-sansiz kartinalarda, su`wretlerde ha`m gravyuralarda qalanin` maydanlarin, gondolalar menen qaplang`an kanallar, jag`islarin, saraylarin, bayram seyillerin ha`m jarli ma`ha`llelerin su`wretley otirip Venetsiyanin` haqiqiy o`mir bayanshilari ha`m portretshilerine aylandi.

Venetsiya vedutasinin` sag`asin XV a`sir jivopisinen, Djentile Bellini ha`m Vittore Karpachonin` shig`armalarinan izlew kerek, biraq ol waqitlari qala peyzaji o`z aldina a`hmiyetke iye emes edi ha`m ol su`wretshi ushin tek g`ana bayram ko`rinisleri ha`m bayanlawshiliq kompozitsiyalar ushin fon xizmetin atqardi.

XVIII a`sirdin` basinda Luka Karlevaris Venetsiya qala peyzajinin` u`lginin` jaratadi, biraq ol, degen menen keyingi vedutshilardin` jumislarina salistirg`anda bir qansha qarapayim edi. Bul tarawdin` haqiqiy sheberi Kanaletto dep atalg`an Antonio Kanale (1697-1768) boldi.

Teatr su`wretshisi Bernardo Kanalenin` balasi ha`m sha`kirti bolg`an Antonio Venetsiyadan Rimge ketti ha`m sol jerde Rim peyzajshilari ha`m teatr dekoratorlarinin`, birinshi gezekte Panninidin` ha`m Bibbiena shan`arag`inin` do`retiwshiligi menen tanisti. Onin` stili erte qa`liplesti ha`m o`zinin` rawajlaniv barisinda onsha keskin o`zgerislerge ushiramadi. Kanalettonin` da`slepki «Skuola del` Karita» (1726) miynetinde aq onin` ko`rkemlik tu`siniginin` tiykarlari aniq sezildi. Onin` qala peyzajlarinda ha`reket az, olarda hesh qanday qiyalparazliq, o`zgeriwshen`lik ha`m turaqsizliq joq, sog`an qaramastan olar og`ada ken`islikli; ra`n`ba`ren` ren`ler o`zlerinin` qarama-qarsiliqlari jaqtiliq ko`len`kesi menen jumsartilg`an, ha`r qiyli da`rejedegi planlardi payda etedi. Kanaletto ten`iz qoltig`i ko`rinislerin, Venetsiyanin` ma`rma`r saraylarin, arkalar qatari ha`m lodjiyalardin` shilterli nag`islarin, u`stinde altin menen bezelgen gondolalar ju`zip ha`m baliqshilar qayiqdari arman-berman ig`isip ju`rgen toyg`in jasil yamasa ko`gis ren`degi kanal suwlarinda shag`ilisqan u`ylerdin` totiqqan-qizil ha`m surg`ilt – qizg`ilt diywallarin su`wretleydi, al jag`ada bolsa, adamlar alamani toplanip ju`r, aq pariktegi biykarshi nobeller, uzin kiyimdegil monaxlar, shet elliler ha`m miynetkesh xaliq ko`rinedi. Kanaletto janrliq saxna ko`rinislerin aniq, derlik rejisserliq esap penen toparlarg`a bo`ledi; olarda haqiqiy o`mirdi aniq durisliq penen, al geyde ha`tteki ju`da` ku`ndelikli, u`yrenshikli ha`m detallardi puxtaliq penen su`wretleydi.

«Venetsiyadag`i u`lken kanal» (Florentsiya, Uffitsi), «Venetsiyadag`i San Djovanni e Paolo shirkewi aldindag`i maydan» (Drezden), «Tas joniwshinin` ha`wlisi» (1729-1730; London, Milliy galereya) Kanalettonin` en` jaqsi do`retpeleri bolip esaplanadi. Onin` sovet muzeylerinde saqlanip atirg`an kartinalaridan «Frantsuz elshilerinin` Venetsiyada qabillaniwi» (Ermitaj) ha`m «Dojdin` (Doj – hu`kimdar) Adriatika ten`izi arqali nekelesiwge ketiwi» (A.S.Pushkin atindag`i Ma`mleketlik su`wretlew o`neri muzeyi) atap o`tiwge boladi.

30-jillari o`z janrinda ten`i-tayi joq su`wretshi sipatinda ken` tanilg`an Kanaletto 1746 jili Londong`a shaqiriladi ha`m ol jerde Angliyali metsenatlardin` buyirtpasi boyinsha bir qatar qala peyzajlarin jazadi, biraq olar buring`i jarqinlig`in ha`m ra`n`ba`ren`ligin jog`altip, biraz solg`in ha`m jergilikli sha`rayatlarg`a ta`n bolip qaladi. «Uaytxoll ko`rinishi», «Vestministr ko`piri arkasi astindag`i London ko`shesi», «Temzadag`i bayram» ha`m bir qatar kartinalar mine usinday. [II.10,45-53]

Kanaletto jivopisten tisqari 1740-1750 jillar aralig`inda Venetsiyada ken` rawajlang`an gravyurag`a da u`lken diqqat awdardi. Venetsiyanin` derlik barliq peyzajshilari – Marko Richchi, Luka Karlevaris, Kanaletto, Bellotto – oforttin` jaqsi sheberleri boldi. Ko`binese Kanalettonin` u`lken polotnolarina jetispeytug`in ha`reketlilik, jivopislik negizindegi ruwxlaniwshiliq, onin` haqiyqiy sezimlilik sin`dirilgen ofortlarinda ko`rinedi. Olarda sheber su`wretshi ha`r qiyli ku`shliliktegi jin`ishke parallel` siziqlar ja`rdeminde jaqtiliq ko`len`kesinin` teren` ha`m jumsaq o`zgerip bariwina erise otirip, sonin` menen birge iyrek gorizontalsiziqlardi jen`il tik siziqlar menen u`zip yamasa olar ja`rdeminde jaqtiliq jerlerge saya tu`sire otirip, qag`azdi da «islewge» ma`jbu`rleydi. Onin` gravyuralarinda aspan da, jen`il samal menen aydalip, qalqip baratirg`an bultlar da, suwlar da, ag`ashlar da janlanip ketedi. Ju`yrik ha`m batil konturlar – tamashago`yge eriksiz abbat Prevonin` povestindegi Manon Lesko ha`m kavalier de Grienin` arziw-a`rmanli obrazlarin esletiwshi, jasanip kiyingen xanimdi

qoltiqlap kiyatirg'an, parik ha'm kamzoldag'i jas jigit su'wretlengen tas ha'wiz boyindag'i maydansha – «Dolodag'i Portu»g'a haqiqiylik ha'm durisliq beredi.

Kanalettonin` jiyeni ha'm sha`kirti – Bernardo Bellotto da (1720-1780) XVIII a`sirdegi ko`rnekli vedutshilardin` biri boldi. O`zinin` jumislarinda Bellotto kamera-obskuradan ken` paydalang`anlig`i sebepli belgili da`rejede ju`zege kelgen, planlardin` ju`da` duris perspektivalarg`a bo`liniwi, naturani beriwdegi og`iri aniq, derlik fotografiyalik durislig`i, onin` kartinalarinin` tegisliginin` biraz siypaqlig`i – olarg`a biraz solg`inliq sipat beredi. Onin` qala vedutlari ko`rkem uliwmalastiriliwinin` ken`ligi menen ajiralip turmaydi, olarda keypiyatlar, ha`reketler, qiyalparazliq az, biraq olar u`lken ko`rkem-hu`jjetlilik bahaliliqqa iye. Italiyadan tisqari ol 1746 jildan 1766 jilg`a shekem Vena ha'm Drezden saraylarinda isledi, al 1768 jildan baslap Pol`shanin` saray su`wretshisi boldi ha'm ol jerde Varshavanin` ko`plegen ko`rinislerin jaratti. Mayda-shu`ydelerinin` puxtaliq penen su`wretleniwi sebepli bul vedutlar sol waqittag`i arxitektura, qala ko`rinisi ha'm turmisi haqqinda azli-ko`pli duris tu`sinik beredi.

Venetsiya settechento jivopisi ja`ne bir ism – XIX a`sirge shekemgi Venetsiya jivopisinin` ulli koloristik da`stu`rlerin bizge jetkergen a`jayip su`wretshi – Franchesko Gvardi (1712-1793) ismi menen de ayriqsha ko`rinedi.

Ol, ustaxanasinda o`mirinin` derlik jartisin o`tkergen, a`jag`asi – a`jayip jivopisshi Djovanni Antonio Gvardidin` (1698/99-1760) sha`kirti edi. Bir neshe altarliq kartinalardi – «Na`reste ko`terip a`wliyeler menen turg`an Madonna» (Vigo d`Anauniyadag`i shirkew); «A`wliye Iosiftin` o`limi» (Berlin) – jaratqan u`lken Gvardi, inisinin` qatnasiwinda boliwi da itimal, Sebast`yano Richchi ha'm P`yatsettag`a o`zine ta`n ko`z qarasta boldi. [II.9,78-82]

Franchesko Gvardidin` ertedege do`retpelerine bir neshe altarliq kartinalar – «Atanaqqa asiw» (Venetsiya, Jeke toplan), «Azalaw» (Myunxen) – tiyisli. Biraq bul da`wirdegi en` u`lken do`retpesi Venetsiyadag`i Arkandjelo Rafael shirkewindegi Toviydin` o`mirinen bir neshe ko`rinisler su`wretlengen, organdag`i mayli boyaw menen ren`lep saling`an su`wret (shama menen 1753 j.) bolip

tabiladi. Bul ropistin` ayirim syujetleri ha`m ko`rinisleri basqa Italiyali jivopisshilerden aling`an, biraq onin` batil ha`m a`detten tis koloristlik sheshimi oni toliq da`rejede o`z aldina ayriqsha do`retpege aylandiradi. Onin` jivopislik qurilisi uzaqtag`i, tap jaltildap turg`anday bolg`an landshaft, qizg`ilt, qizg`ilt-ko`k, qizil, aqshil-sarg`ilt, altinren` -qizg`ilt sari, sur, aspan ko`k ren`lerdin` tawlaniwi, sayalardin` o`zgergishligi ha`m terbelip turiwi, ren`ler salistiriliwinin` kerbazlig`i ha`tteki nazlilig`i menen ajiralip turadi. Basqa Venetsiyali su`wretshiler arasinda Gvardi, hawa qatlamin, elespesiz atmosferaliq o`zgerislerdi, quyash nurlarinin` jen`il oyinin, na`zik ren`ler o`zgesheligine boyang`an ten`iz qoltig`inin` hawasin beriwge beyimligi menen ajiralip turadi. Qil qa`lemnin` jen`il, terbelip turg`anday soqqilari menen Gvardi tek g`ana formani qa`liplestirip qalmadi, al kartinanin` jivopislik tegisliginin` tan` qalarliq jen`illigine ha`m janlilig`ina da eristi.

XVII a`sirdegi Italiyali jivopisshi Landjettodan erkin nusqalap ko`shirip aling`an «Aleksandr Dariydin` denesi aldinda» kartinasi da (A.S.Pushkin atindag`i Ma`mleketlik su`wretlew o`neri muzeyi) usi jillarg`a tiyisli. Antik syujettin` bunnan da beter klassikaliq emes talqilaniwin ko`z aldig`a keltiriw mu`mkin emes. Degen menen Gvardidin` ko`terin`ki jivopisliligi de, onin` jarqin, aspan ko`k, qizil, gu`n`girt-qon`ir, jasiliraq boyawlari da kompozitsiyanin` mazmunliq orayi – Dariydin` diagonal boyinsha jatirg`an denesi kesilisetug`in, ellips tu`rinde qurilg`an, kartinanin` anin` kompozitsiyaliq sheshimin diqqattan shette qaldira almaydi.

Biraq, Gvardidin` do`retiwshiliginin` a`hmiyetli ta`repi, ol su`wretlerin uzaq waqit nusqalag`an Marieska ha`m Kanalettonin` ta`siri astinda 1740 jillardan baslap arxitekturaliq peyzaj tarawinda isley baslag`an, peyzaj jivopisinin` rawajlaniwi menen baylanisli. Kanalettonin` joli menen ju`re otirip, sonin` menen birge, Gvardi onin` vedutlarinin` siziqli-perspektivali du`zilisini jen`ip o`tiwge umtildi.

1763 jili bir qatar saltanatli bayramlar menen belgilengen, jan`a doj Al`vizo IV Mochenigonin` hu`kimdarlig`inin` basliniwina baylanisli, Gvardi, Brustolon

ta'repinen oyip nag'islang'an Kanalettonin` kompozitsiyasin o`zinin` kartinalarinda derlik sol turisinda paydalana otirip, on eki u`lken Venetsiya vedutlarin jazdi. Bunday o`zlestirip paydalaniw, biz ko`rip o`tkenimizdey, Gvardidin` is ta`jiriybesinde bir neshe reet ushirasadi, biraq bunin` menen onin` kartinalarinin` qunlilig`i to`menlep ketpeydi; Gvardidin` hawayi-ren`li ma`ni beriwi, qurg`aq – aniq vedutlardi, shadliliqqa, ha`reketke ha`m o`mirge tolip tasqan Venetsiya obrazlarina aylandirdi.

Gvardi su`wret (risunok) saliwidin` ko`rnekli sheberi edi. Onin` tiykarg`i usili – pero menen, geyde akvarel` menen ren` berip, su`wret saliw. Ol olardan sezimlerin` ha`reketlilikin ha`m ha`pzamatlig`in izledi. Erterektegi do`retpeleri rokaylliq motivlerge beyim, siziqlar do`n`gelekli, kerbaz ha`m iykemli, ha`reketler asira su`wretlengen, keyingi miynetlerinde ko`birek uliwmalastiriw payda boladi; tush ha`m bistr menen juwip taslaw olarg`a ten`i-tayi joq go`zzalliq bag`ishlaydi. Olardin` ko`pshiligi tikkeley naturadan aling`an, olarda – aspanda zimirap barating`an bultlar, suwdin` ag`isi, suwda jiljip, ju`zip barating`an gondolalar, olardin` suwdag`i jan`ilis shag`ilisqan ko`len`keleri. Figuralardin` jedel ha`m batil burislari jaqsi berilgen. Jaylar, baspaldaq teksheleri, lodjiyalar, su`tinler qatarlari tamamlanbag`an, kewilli, bir-biri menen kesilisetug`in u`zik siziqlar menen berilgen. Venetsiya arxitekturasinin` hawayi go`zzallig`i da, onin` konstruktivliligi de su`wretshi ta`repinen, bir waqittin` o`zinde u`zikli ha`m uliwmalastirilg`an siziqlardi jaqsi seziniw menen berilgen. [II.9,67-74]

Gvardidin` jivopisindegi og`an ko`birek ta`n bolg`an ko`rkemlik usil, kaprichcho dep atalg`an, onin` o`zi unatatug`in bir temag`a erkin islengen variatsiyalar bolip tabiladi. Ol o`zinin` jaqsi ko`rgen turaqli «modeli» ushin jan`adan jan`a motivler tabadi, o`zi hesh qashan taslap ketpegen Venetsiyani ku`nnin` ha`r qiyli waqitlarinda, ha`r sapari jan`a ren`li o`zgesheliklerdi asha otirip su`wretleydi, o`zinin` peyzajlarina birese qiyalparazliq kelbet beredi, birese lirikaliq oyg`a toliwdin` mun`li ren`leriine boyaydi.

1770-jillari Gvardi o'zining sheberligining en' biyik shin'ina jetti. Qil qa'lemnin' jen'il, erkin ha'm na'zik su'rtimlari menen ol Venetsiyanin' maydanlarin, kanallar, ko'shelerin, shala buzilg'an jaylardi, qala a'tirapi ha'm jarli ma'ha'llelerin, onin' awlaq ha'wlilerin, adamsiz, qum basqan ten'iz qoltilarin, ku'tilmegende, gu'mbezinen panis shira, qizg'ilt tartqan keshki hawada erip ag'ip atirg'an u'lken tamshiday bolip salbirap turg'an, ken' sayali arka menen tamamlanatug'in, tinish kishkene ko'shelerdi su'wretleydi («Qala ko'rinisi», Ermitaj). Negizinde Gvardi XVIII a'sirdin' ortalarinan baslap Venetsiya jivopisinde u'stemlik etip kiyatirg'an dekorativ – saxnaliq veduta tu'rin teren', jeke, ishki tolg'anislarg'a toli, na'zik lirikaliq jan'lag'an peyzajg'a aylandirdi.

Gvardi ta'repinen ra'smiy buyirtpalar boyinsha orinlang'an u'lken, eki «Bayramlar» seriyasi 1782 jilg'a tiyisli. Olardin' birinshisi papa Piy VI nin' Venetsiya respublikasinda boliwina bag'ishlang'an to'rt polotnodan ibarat bolg'an, ekinshisi rus taxti miyrasxori, ulli knyaz' Pavel Petrovichtin' Venetsiyag'a bariwi hu'rmetine jazilip, onin' quramina bes kartina kiretug'in edi. Olardan to'rtewi – «San Benedetto teatrindag'i bal» (Parij), «Saltanatli kontsert» (Myunxen), «Banket» (Parij), «A'wliye Mark maydanindag'i bayram» (Venetsiya) – saqlanip qalg'an.

«Saltanatli kontsert» – su'wretshinin' a'jayip shig'armalarinin' biri. Bul kartinada Gvardidin' sheberligine ayriqsha ta'n bolg'an, ko'zge ilinbes o'zgeshelik – XVIII a'sirdin' a'depli bayramlarinin' ruwxii – berilgen. Bal zalin jaqtilandirip turg'an shamlardin' jumsaq jiltirawinda jilli hawa tolqin siyaqli terbelip turg'anday; jarqirap turg'an ren'li boyawlardin' quyinday terbeliwi menen jazilg'an xanimlardin' suliw kiyimlari aspan ko'k, qizil, sari, qon'ir, gu'misren' sur tu'rlerde ra'n'ba'ren' bolip janip tur. Qil qa'lemnin' jen'il tiygiziliwi menen Gvardi adamlardin' ju'zlerin, pariklerdi ha'm bas kiyimlerdi belgilep o'tedi, figuralardi birese mo'ldir, birese qalin' ko'len'ke tu'rinde beredi.

1784 jili Gvardi, respublika prokuratorinin` ra`smiy buyirtpasin orinlay otirip, sol waqitlar ushin tan` qalarliq waqiyani su`wretlewshi, «Venetsiyadag`i hawa sharinin` ushiriliwi» kartinasin jazadi. U`yrenshikli motivlerdi paydalana otirip Gvardi birinshi plang`a, astinda qizig`iwshan` tamashago`yler toplanip turg`an, ko`len`keli tas bastirmanı jaylastiradi, al su`tinler qatarinin` jiyekleri arqali, hawa shari terbelip turg`an, bultli aspan qizarip ko`rinip tur.

O`zinin` son`g`i do`retpelerinde Gvardi jivopislik usillardin` ko`birek uliwmalastiriliwina ha`m qisqa tilliligine eristi. Su`wretshini, ren`leri boyinsha saldamli, biraq bir tu`rleri boyinsha bay orinlang`an, en` son`g`i a`jayip kartinalarinin` biri – «Venetsiyadag`i ten`iz qoltig`i» (shama menen 1790; Milan, Pol`di Petstsoli muzeyi) – bir neshe gondolalar turg`an, adamsiz ten`iz qoltig`i ha`m arasinan uzaqtan ko`rinip turg`an shirkewler ha`m saraylardin` ko`rinisi erip barating`anday bolip sorg`alap turg`an izg`ar hawa qatlaminan basqa hesh na`rse su`wretlenbegen. [II.9,11-16]

Gvardidin` a`piwayi, sirtqi ku`shli ta`sirlilikke iye bolmag`an kartinalari o`z waqtında ilayiqli bahalanbadi ha`m T`eopolonin` sawlatli ha`m go`zzal do`retpelerinin` sayasinda qalip ketti. Onin`, tek g`ana settechentonin` ko`rnekli esteliklerinen bolip qalмай, sonin` menen birge XIX a`sir ko`rkem o`nerindegi realistlik peyzajdin` ko`plegen jetiskenliklerinin` baslamasi bolg`an do`retpelerinin` haqiyqiy a`hmiyeti bir neshe on jilliqlardan keyin g`ana ashildi.

Settechento ko`rkem o`nerinde jetekshi oring`a iye bolg`an Venetsiya mektebi menen bir waqıtta Italiyanin` basqa mektepleri de rawajlandi.

Neapol` mektebinin` en` iri wa`kili, o`zinin` usili boyinsha XVII a`sirdegi son`g`i barokko jivopisi menen baylanisli bolg`an Franchesko Solimena (1657-1747) edi. Lanfranko, Luki Djordano, P`etro da Kortona ha`m Pretilerdin` ta`sirinde bolg`an Solimena Neapol` shirkewlerin freskalar menen bezey otirip, tiykarinan dekorativ jivopis` tarawında isledi (San Paolo Madjore, San Domeniko Madjore, Djezu Nuovo). Onin` qil qa`lemine, sonday aq altarliq obrazlar, diniy ha`m allegoriyalıq temalarg`a islengen kartinalar ha`m portretler tiyisli.

Solimananin`, arasinan qizil ren` ko`rinip turatug`in sari ha`m ko`gis ren`ler menen qarma-qarsiliqtag`i gu`n`girt-qon`ir ren`ler qollanilg`an ta`sirli jivopislik usuli, onin` ha`reketshen` kompozitsiyalarinda bir waqittin` o`zinde, aldin`g`i ju`z jilliqtag`i barokko ustalarinin` obrazlarina ayriqsha ta`n bolg`an ku`shli ko`terin`kilikke iye bolmag`an o`zgeshe salqinliq ta`sir menen berilgen, qatnasiwshilardin` ju`zlerin su`wretlewde de, sonday-aq, uliwma qizg`ilt ko`r – sur ren`ler bilinip turg`an koloritinde de seziledi.

Onin` sha`kirtleri arasinan Djuzeppe Bonitoni (1707-1789) ayriqsha atap o`tiwge boladi. Da`slebinde Solimena ruwxinda islegen Bonito, keyin ala onnan turmisliq janr ta`repke o`zgerip ketti, biraq dekorativ stildin` tiykarlarinan birotala qol u`zip kete almasi. Onin` jarqin, biraq ren`leri boyinsha birqansha salqiniraq kartinalarinin` syujetlerin tiykarinan karnavalliq ko`rinisler quraydi.

XVIII a`sirdin` birinshi yariminda Italiyanin` ha`r qiyli ko`rkemlik bag`darlari arasinda mazmuni boyinsha aniq demokratiyalik sipatqa iye bolg`an janr payda boldi. Izertlewshiler ta`repinen *pittura della realita* (haqiyqiy du`n`ya jivopisi) atamasin alg`an bul bag`dar ku`ndelikli o`mirdi su`wretlewge kewil bo`lgen ha`m o`z kartinalarinin` syujetleri sipatinda ha`r tu`rli turmisliq ha`m a`piwayi xaliqliq ko`rinislerdi tan`lag`an ko`plegen ko`rkem o`ner sheberlerin birlestirdi. Bonito menen bir waqitta, Karavadjonin` ta`siri astinda bolg`an – a`jayip ha`m qizig`arli su`wretshi – Neapolli Gasparo Traversi (1732-1769 jillar aralig`inda islegen) isledi. Ol, ku`shli jaqtiliq ko`len`kesi, formalarinin` rel`efli du`zilisi, janli, ziyrek kompozitsiyasi, figuralardin` jigerli burilislari menen ajralip turadi. Onin` en` jaqsi do`retpelerine «Jaradar» (Venetsiya, Brass toplami), «Jasirin xat» (Neapol`, Kapodimonte muzeyi), «Su`wret saliw sabag`i» (Vena) kiredi.

Bul bag`dardin` sheberlerin biz, Bergamo ha`m Breshiyani qosa esaplag`andag`i, Lombardiyada da tabamiz. Olardin` arasinda – shamasi shig`isi boyinsha nemets Djakomo Franchesko Chipper yamasa Todeskini ha`m Yakopo Cherutiler (XVIII a`sirdin` ekinshi shereginde islegen) bar. Olardin` birinshisi –

etikshilerdi, sazendelerdi, karta oynawshilardi, jumis islep atirg'an hayallardi su'wretlegen ko'p sanli, biraq bahalilig'i boyinsha ten'dey bolmag'an janliq kartinalardin` avtori. Yakopo Cheruti bul bag'dardin` en` ko'rnekli wa`kili edi. Onin` kartinalarinin` qatnasiwshilari – derlik ba`rqulla miynetkesh adamlar. Onin` en` jaqsi do`retpeleri qatarina tas ha`wizde kir juwip atirg'an hayaldi su'wretlewshi – «Kir juwiwshi hayal» jatadi; onin` u`lken, mun`li ko`zleri tamashago`yge qaratilg`an (Breshiya, Pinakoteka). «Diywana negr», «Trubkali jas jigiti», «Korzina toqip atirg'an hayal» – bulardin` barlig`i janli ziyreklik penen berilgen obrazlar, olar ku`shliligi ha`m ha`m ko`rkem haqiyqatliqti ta`sirli seziniwi menen ajiralip turadi. Lombardiyali basqa jivopisshilerden Milanda islegen Franchesko Londonioni atap o`tiwge boladi. Rimde, XVIII a`sirdin` birinshi yariminda qarapayim xaliq turmisinan aling`an ko`rinislerdin` avtori Antonio Amorozi ayriqsha ajiralip shig`adi.

Degen menen, uliwma alg`anda bul bag'dardin` Italiyadag`i rawajlaniwi uzaqqa sozilmadi – onin` demokratiyalıq tiykarlari sol waqitlardag`i ja`miyetlik ha`m ko`rkemlik ortalig`ında ilayiqli bahalaniw ha`m qollaw tappadi.

Rimnin` ko`rkemlik o`miri de o`zine ilayiqli, Venetsiyadag`idan kem bolmag`an da`rejede, qizg`inli boldi. XVIII a`sirdin` basinan baslap Rim, ol jerge tek g`ana ko`rkem o`ner adamlari emes, al sol waqitlardag`i ilimpazlar da, arxeologlar da, iri tariyxshilar ha`m jaziwshilar da ag`ip kelip atirg`an, haqiyqiy xaliqaraliq ko`rkem o`ner orayina aylandi. [II.20,89-93]

A`yyemgi Rimnin`, Gerkulanumnin`, Pompeydin`, Tu`slik Italiyadag`i Pestum ibadatxanasinin` qazip ashiliwi, sol zaman adamlarinin` ko`zinin` aldında, ko`rip tamashalaw mu`mkin bolg`an a`yyemgi du`n`ya ko`rkem o`nerinin` g`a`ziynelerin ashti. Romantikaliq ashiliwlar ha`m ku`tilmegen waqiyalar ruwxı menen tolip tasqan Italiya barliq eller ha`m milletlerdin` jas su`wretshilerin de toqtatıp bolmaytug`in ku`sh penen o`zine tartti. Olar ushin Rimge sayaxat – a`diwli a`rmang`a, al Rim siyliygin` aliw – akademiya o`tkerilgen oqiwshiliq jillardan keyingi en` u`lken siyliqqa aylandi. A`yyemgi du`n`ya ko`rkem o`neri

tariyxi menen tanisiwda, o`zi ulli arxeologiyaliq ashiliwlardın gu`wasi bolg`an, olardi su`wretlep bayanlawg`a o`zinin` bir qatar miynetlerin bag`ishlag`an, a`yyemgi du`n`ya ma`deniyatinin` jalinli ha`m jigerli ha`weskeri bolg`an, ataqli nemets ko`rkem o`ner tariyxshisi Vinkel`mannin` miynetleri a`hmiyetli rol` oynadi. Olardin` arasindag`i en` uliwmalastirilg`ani, Vinkel`man ta`repinen «ko`rnekli qarapayimlıq ha`m saldamlı ullaılıq» dep sipatlama berilgen grek ko`rkem o`nerinin` rawajlanıw jolinin` uliwma barisi u`yrenip shig`ilg`an «A`yyemgi du`n`ya ko`rkem o`neri tariyxi» (1764) bolip tabiladi. Olar haqqında tu`sinikke tiykarg`i grek nusqasınan ko`shirip aling`an Rim nusqalari boyınsha iye bolg`anlig`i sebepli kelip shiqqan bir qatar qa`teliklerine ha`m grek ko`rkem o`nerinin` sotsiallıq ha`m ideyaliq negizlerinin` naduris bahalaniwına qaramastan, onin` kitabı XVIII a`sir adamlari ushin haqiyqiy jan`alıq boldi.

Sonlıqtan Rim mektebinin` Italiyali su`wretshilerinin` o`z do`retiwshiliginde a`yyemgi du`n`ya motivlerine diqqat awdarmay o`te almag`anlig`inin` tan`lanarlıq jeri joq. Olardin` biri – a`psanalıq ha`m diniy syujetlerge tiykarlang`an, obrazlarinin` biraz maylı tilliligi ha`m suwiq koloriti menen ajiralıp turatug`ın bir qatar kompozitsiyalardi – «Fetida Axıllı Xırong`a ta`rbıyalaw ushin berip atır» (1771), «Gerkules jol da`rbentinde» (1765) (ekewide – Ermitaj), «Ta`wbe etip atırg`an Magdalına» (Drezden galereyasi) – jazg`an Pompeo Battoni (1708-1787) boldi. [II.4,99-123]

Sonday aq, Rimnin` ko`rkem o`ner o`mirinde do`retiwshiligi nemets jıvopısshisi Rafael Mengstin` basshilig`ındag`i Rim neoklassitsistlerinin` jasalma-programmalıq, solg`ın do`retiwshiligine salıstırg`anda janlıraq ha`m jemislirek bolg`an jas su`wretshilerdi a`tırapına jıynag`an Frantsuz akademiya da u`lken rol` oynadi. Frantsuz sheber ustalarınan Rimde – jıvopısshiler V`en, Gyuber Rober, Fragonar, Syubleyra, David, mu`sinshi Paju, arxitektor Suflo ha`m bir qatar basqalar bar edi. Bunnan tisqari, ol jerde nemets su`wretshilerinin` koloniyasi (ko`ship kelip qonıslang`an nemets su`wretshileri) boldi. Ko`plegen frantsuz sheberleri Italiyada jasag`an iri frantsuz su`wretshileri Pussen ha`m Klod

Lorren ta'repinen XVII a'sirde aq usinilg'an klassikaliq peyzaj motivlerin jetilistirdi. Bul janrda frantsuzlar menen bir qatarda, idilliyaliq landshaftlardin avtor, Venetsiyali Franchesko Tsukkarelli (1702-1788), sonday aq, tek g'ana Rim vedutlarin emes, al o'z da'wirinin ha'r qiyli belgili waqiyalarin su'wretlegen ha'mde shirkewlerdin inter'erlerin bezegen. o'z zamaninin belgili «qulandi qaldiqlardi jaziwshisi» Djovanni Paolo Pannini isledi.

Kolizeydin saltanatli qaldiqlari, mavzoleyler, obeliskler,, rel'efler, mu'sinler ko'rkem qiyal pa'rwazina ken mu'mkinshilikler jaratti ha'm ku'ndelikli turmis ko'rinisleri menen u'ylesip ketetug'in a'yyemgi du'n'ya motivlerine erkin kompozitsiyalardi orinlawshi jivopisshilerdi, su'wretshilerdi ha'm graverlardi o'zine tartti. «Rim, ha'tteki qiyratilg'an halinda da u'yretedi», – dep jazdi Gyuber Rober o'zinin kartinalarinin birine. Bul peyzajlar Rim ha'm Frantsiya hasilzadalari arasinda u'lken tabisqa eristi ha'm Venetsiya vedutlari siyaqli XVIII a'sir ko'rkem o'nerinde ken tarqaldi.

Biraq, bul janr tarawindag'i en ayriqsha qubilis, o'zinin arxitekturaliq fantaziyalari menen su'wretshilerdin ha'm arxitektorlardin pu'tin a'wladlarin ruwxlandirg'an, arxitekturaliq su'wrettin ataqli sheberi, arxeolog ha'm graver Djovanni Battista Piranezidin (1720-1778) do'retiwshiligi boldi. Shig'isi boyinsha Venetsiyali bolg'an ol, pu'tkil o'mirin, onin o'mirbayanshisi jazg'aninday – oni «sonshama ulli isler islengen ataqli qalalardi ko'riw ha'm izertlewge, olardin esteliklerinin – ulli o'tmish gu'walarinin – su'wretin sziwg'a bolg'an jen'ip bolmaytug'in ha'weslik» o'zine tartqan Rimde jasap o'tti.

Piranezidin arxitekturaliq talanti sol waqitlardag'i Italiyanin qurilislarinda o'zin ilayiqli ko'rsete almaytug'in edi. «Ha'zirgi zaman arxitektorinda o'zinin ideyalarin tek g'ana su'wretlerde ko'rsetiwden basqa jol joq», – dep jazdi Piranezi o'zinin «qiyaliy arxitekturasin» ayirim o'z aldina ofort seriyalarinda jarata otirip. Onin basli miynetleri a'yyemgi Gretsiya ha'm Rimnin saltanatli qurilislarina bag'ishlang'an.

A`yyemgi du`n`ya u`y quriwshiliq esteliklerin aniq da`slepki ko`rinisinde qayta tiklewdi maqset etpegen Piranezi erkin talqilawdan tisqari, olardi ayriqsha romantikaliq sa`wle menen qorshadi ha`m bul zamanlas ilimpazlar ha`m arxeologlar ta`repinen oni jo`nsiz ayiplap, keskin min tag`iwdi keltirip shig`ardi. Onin` ofortlari o`zi o`shpes ishqipazliq penen tabing`an Rimnin` ulli o`tmishine memorial estelikler bolip tabiladi desek aljaspaymiz.

1747-jili Piranezi, su`wretlenip atirg`an imaratlardi birinshi plang`a mu`mkinshiligi bolg`aninsha jaqinlastiriw ha`m onin` u`stine to`mengi ko`riw noqatidan ko`rsetiliwi arqasinda arxitekturaliq obrazdin` tan` qalarliq ullilig`ina erisilgen «Rim ko`rinisleri» ofortlar seriyasin shig`ardi. Adamlardin` figuralari ju`da` u`lken su`tinler ha`m arkalarg`a salistirg`anda og`ada kishkene bolip ko`rinedi. Ba`rqulla ofort texnikasinda isley otirip, Piranezi konturlardi onin` barliq kompozitsiyalarina ayriqsha go`zzalliq bag`ish etiwshi, teren`, maqpalday qara ko`len`keler menen jumsartadi. Rim ko`pirlerin su`wretlewde ol olardin` maqtanishli ullilig`in bere otirip a`yyemgi Rim qurilislarinin` qu`dretin ayriqsha ko`rsetip o`tedi. «Rimdegi a`wliye Angel qorg`ani» oforti usunday keypiyat penen islengen. [II.18,35-47]

1756-jili baspadan shig`arilg`an «Rimnin` a`yyemgi estelikleri» to`rt tomliq syuitasi materiallardı qamtiwi boyinsha tan` qalarliq ken`ligi menen ajiralip turadi. Piranezidin` Pestumdag`i a`yyemgi Poseydon ibadatxanasinin` ko`rinisleri su`wretlengen, en` son`g`i ofortlar syuitasi, onin` en` a`jayip do`retpesi bolip esaplanadi. Bul jerde Piranezidin` oyip nag`is saliw iynesi, jaqti ha`m jumsaq, maqpalday qara ren`lerdin` bir qa`lpte bo`listiriliwinin` arqasinda bul kompozitsiyalarg`a ayriqsha go`zzalliq bag`ishlay otirip haqiyqiy ka`ramat ko`rsetedi. Onnan da beter, bul jerdegi baqlaw noqatlarinin` ha`r tu`rliligi tan`landiradi: :lken su`tinler qatari tamashago`ydin` ko`z aldinda ha`r qiyli rakurslarda payda boladi, uzaqtag`i ko`rinisler jumsaq ha`m jilli hawag`a bo`lengendey bolip ko`rinedi, burinlari Piranezige ta`n bolg`an u`yip toltirip taslawdan azat bolg`an, erkin ha`m jen`il aldin`g`i plan staffaj benen jaqsi ha`m

orinli toltirilg`an – yarim buzilg`an su`tinler astinda su`wretshiler ornalasip alg`an ha`m eskilikke qizig`iwshilar gezip ju`r. Bul topardag`i tamalanbag`an gravyuralardin` ayirimlarin, onin` o`liminen keyin, a`kesinin` grafikaliq usilin o`zlestirip alg`an balasi Franchesko (shama menen 1758/59-1818) aqirina jetkergen.

Uliwma alg`anda XVIII a`sirdegi Rim mektebinin` ustalari erisken ko`rkemlik na`tiyjeler Venetsiyanin` jetiskenliklerinen anag`urlim to`menirek edi. Biraq onin` tiykarg`i miyneti a`yyemgi du`n`ya ko`rkem o`neri ideyalarin ken` taratiwdan ibarat edi. Al, bul o`z gezeginde teren` mazmun ha`m joqari puxaraliq ruwx sin`dirilgen jan`a ja`miyetlik mazmung`a iye bola otirip, 1789 jilg`i frantsuz burjuaziyaliq revolyutsiyasi menen ashilatug`in jan`a da`wir aldindag`i aldindag`i Evropa ustalarinin` do`retiwshiligi ushin ku`shli jigerlendiriwshi baslama boldi.

JUMAQLAW

XVIII a'sirdegi Evropadag'i sotsialliq ha'm ideyaliq rawajlaniwidin' tiykarg'i bag'itlari ha'r qiyli ellerde bir tegis emes ha'm sonin' menen birge milliy o'zgeshelikke iye bolg'an belgili bir formalardi ju'zege keltirdi. Biraq ha'r bir eldin' tariyxiy ha'm ma'deniy rawajlaniwindag'i ayirmashiliqlar qansha ko'p bolmasin, olardin' barlig'ina, eski feodalliq du'zilitin', onin' ideologiyasinin', dag'darisqa ushirawi ha'm ag'artiwshilardin' aldinq'i ideologiyasinin' qaliplesiwi ta'n edi. XVIII a'sir – «aqil-oy» a'siri, filosoflar, sotsiologlar, ekonomistler a'siri. [II.23,76-79]

Bul ju'z jilliqta Frantsiya ha'm Angliyalig' ag'artiwshiliq g'ayratkerlerinin' materialistik filosofiyasi gu'llep jaynadi. Sonin' menen birge, usi waqitlari Germaniyada klassikaliq nemets ideologiyaliq filosofiyasi mektebi qaliplesti (Kant, Fichte). Italiyada Djovanni Battista Viko jan'a zaman filosofiyasina dialektikaliq usillardi endiriw boyinsha da'slepki ta'jiriybelerin a'melge asiradi.. Angliyada (Adam Smit) ha'm Frantsiyada (fiziokratlar) ilimiy taraw sipatinda siyasiy ekonomikanin' tiykarlari jaratiladi. Barg'an sayin sanaat ha'm texnika menen tig'iz baylanisqa iye bolip kiyatirg'an ta'biyg'iy ilimler jedel rawajlanadi. Lomonosov ha'm Lavuaz'enin' miynetleri arqasinda, ha'zirgi zaman ilimi sipatinda ximiyag'a tiykar salinadi. Industrialliq a'sirge o'tiwdi tayarlaytug'in jan'a mashinalar jaratiladi. Aqil ku'shi qollap quwatlanadi, eski, qatlamlarg'a bo'liw da'stu'rleri ha'm eski ideologiya wa'killerinin' ma'deniyatqa, bilim ha'm ilimge diniy mazmundag'i qarsilig'in qatti sing'a tartiw ken' tarqaladi.

Eller arasindag'i filosofiyaliq, ilimiy, estetikaliq ideyalar almasiwi u'lken a'hmiyetke iye boladi. Ma'deniy qatnasiqlardin', do'retiwshilik jetiskenlikler menen alis beris, su'wretshilardin', u'y quriwshilardin', sazandelerdin' bir elden ekinshi elge ko'ship o'tiwlerinin' shegarasi ken'eyedi ha'm XVII a'sirge salistirg'anda ku'sheyyedi.

Ja'miyetlik ha'm ideyaliq turmistin` jan`a sha`rayatlari ko`rkem o`ner ma`deniyati tariyxindag`i jan`a, u`lken basqishtin` qa`lipleskenliginen gu`waliq beredi. XVIII a`sirde ko`rkem o`nerdin` tu`rleri ha'm janrlarinin`, kelesi ju`z jilliqta aqirina jetkeriletug`in o`z-ara qatnaslarindag`i sheshiwshi o`zgerislerininin` baslaniwi ju`zege keldi. Aldin`g`i a`sirlerge salistirg`anda XVI-XVII a`sirlerdegi jivopis` erisken da`rejedegi jetiskenliklerge erise otirip a`debiyattin` ha'm muzikanin` salistirmali salmag`i o`sti. A`debiyat ha'm muzika ko`rkem o`nerdegi jetekshi oring`a shig`a baslaydi. Sebebi, ko`rkem do`retiwshiliktin` usi tu`rlerinin` ko`rkemlik tilinin` o`zine ta`n o`zgesheliklerinin` mu`mkinshilikleri birin-biri toliqtira otirip, turmistin` estetikaliq sanasina, onin` rawajlaniw ha'm qa`liplesiwine bolg`an zaman talabina tolig`iraq sa`ykes keletug`in edi. Prozaliq a`debiyatta jeke adamnin` ta`g`dirin, onin` sol da`wirdegi quramali rawajlaniw, geyde onin` qorshap turg`an ortalig` penen qiyin baylanisin ko`rgizbeliliginen ajiratip ko`rsetiwge uriniw, da`wirdin` o`mirinin` ha'm u`rp-a`detlerinin` ken` kartinasin jaratiwg`a, ja`miyetlik turmistag`i adamnin` tutqan orni ha'm roli haqqinda tia`ykarg`i sorawlarg`a juwap beriwge umtiliw o`z sa`wleleniw tabadi. Stili ha'm jaziliw usilinin` ha`r qiyililig`ina qaramastan Lesajdiq «Aqsaq shaytan»i, Prevonin` «Manon Lesko»si, Vol`terdin` «Kandid»i, Fildingtin`, Smolettin` romanlari, Sternin` «Sentimental sayaxati», Getenin` «Jas Verterdin` qayg`ilari» ha'm «Vil`gel`m Meyster»i mine usunday. XVIII a`sirden baslap roman, du`n`yanin`, barlig`in o`z ishine alatug`in ko`rinisin beriwshi prozaliq da`stang`a aylana baslaydi. Biraq da`stanliq poeziyadag`i o`mirdin` ertektegidey qayta quriliwinan ayirmashilig`i, XVIII a`sirdin` romaninda a`lemnin` ko`rinishi ku`ndelikli, haqiyqiy obrazlar ha'm sotsialliq-tariyxiy, aniq bir waqit tu`rinde beriledi.

Adamnin` ruwxiy du`n`yasin poeziyaliq, tikkeley sezimtalli toliqliqta ko`rsetiwge, ku`ndelikli turmistan shetlep ketpegen sezimleri ha'm oylarin aship ko`rsetiwge, adamnin` du`n`yani seziniwin ha'm og`an qatnasin duris aship ko`rsetiwge bolg`an talap muzikaliq ko`rkem o`nerdin` o`z aldina bir tu`ri

sipatında rawajlanıwin belgilep berdi. XVIII a`sirde teatr ko`rkem o`neri de, atap aytqanda, a`debiyat penen tig`iz baylanista bolg`an dramaturgiyada u`lken tabislarǵa eristi. Dramaturgiyada XVIII a`sirdin` ortalalarında klassitsizm da`stu`rlerinen realistlik ha`m romantikalıqtın` aldın`g`i do`retiwshilik bag`darlarına o`zgeriw ju`zege keldi.

Bul da`wirdegi ko`rkem o`nerdin` sipatlamasinin` ayirmashilig`i, estetikanin` tiykarg`i ma`selelerin, akterliq sheberliktin` ta`biyatın ha`m a`sirese teatrđın`, ja`miyetlik-ta`rbiyalıq ayriqshalıqların sa`wlelendiriw boldi. [II.17,89-95]

Eger muzikalıq ko`rkem o`nerdegi ko`p dawislilik ele son`g`i Oyaniw da`wiriinde aq, adamnıń keshirmelerinin` ko`p qirlilig`in beriw usili sipatında payda bolg`an bolsa, onda XVIII a`sirdegi Bax, Motsart, Glyuk, Gaydnler ta`repińen muzikalıq formaların` fuga, simfoniya, sonata siyaqlı tu`rlerinin` jaratılıwi, adamnıń sezimlerinin` qa`liplesiw barisin muzika (nama) ja`rdeminde beriw mu`mkinshiliklerin ashıp berdi. Muzika turmıstın` qiyınshılıqların da, teren` qayg`ını da, jarqın u`nleslikti de, baxıt ushin gu`restin` ku`shli ko`terin`kiligin de, adamnıń jekkelengen ruwxinin` teren` oyg`a taliwin da ha`m sonday aq u`lken ja`ma`a`ttin` sezimlerinin` ha`m a`rmanlarınin` birligin de sa`wlelendiriw mu`mkinshiligine iye bolıp shıqtı.

Su`wretlew o`neri tarawında ko`rkemlik alg`a ilgerilewshilik bir qansha qarama-qarsılıqlı sipatqa iye boldi. Solay bolsada XVIII a`sirdin` en` jaqsi sheberleri bir ta`repleri boyınsha tek bunnan aldın`g`ılarına qarag`anda emes, al pu`tkil du`n`ya ju`zilik ma`deniyattin` rawajlanıwında da belgili da`rejede alg`a taslang`an adim bolg`an miynetler jarattı. Olar o`zine ta`n na`zik, kewiller ha`m sezimlerdin` seziler sezilmes o`zgerislerine de oy juwırtıp analizlep ajırata alatug`ın ko`rkem o`ner jarattı. Na`zik qupiyalılıq, saldamlı lirikalılıq, sipayiqatal, analizlewshi ziyreklik – bul ko`rkem o`nerdin` o`zine ta`n ayriqshalıqları edi. Sheberlik penen tabilg`an yamasa tapqırlıq penen «saxnalastirilg`an» syujetlik ahwallardı jaqsi seziniw bul a`sirdin` a`jayıp portretine de (Latur, Geynsboro, Gudon) ha`m misali Vatto ha`m Fragonardin` a`lpayım bayramlılıq ha`m turmisliq

ko`rinislerine yamasa Shardennin` a`piwayi turmisliq motivleri, Gvardidin` qala peyzajlarina da ta`n bolg`an qa`siyetlerdin` mazmuni bolip tabiladi.

O`mirdin` ko`rkem tu`siniliwi birinshi ma`rtebe usinday izbe-izlik penen bekkemlendi. Biraq a`sirdin` tiykarg`i jetiskenlikleri qimmatqa tu`sti ha`m ko`rkem o`nerdin` aldin`g`i da`wirlerdegi ayirim tabislarin jog`altiw esesine erisildi. Ta`rtiplestirilmegen, qaram-qarsiliqli klassliq-eziwshilik ja`miyettegi sotsialliq ha`m ruwxiy alg`a ilgerilewdin` bir ta`replemeligi sebepli ju`zege keletug`in ko`rkem o`nerdin` bir tegis rawajlanbawi ko`rkem o`ner ma`deniyati tariyxinda burinlari da o`zin ko`rsetken edi. Biraq XVIII a`sirdegi su`wretlew o`neri adamnin` ruwxiy du`n`yasin toliq qamtiwdan, ha`r ta`replemeliginen jarim-jarti ayrilip bunnan buring`i jivopistin` gu`lleniwi da`wirinin` ulli ustalari – Rubens, Pussen, Rembrandt, Velaskesler o`zleri jaratqan, o`z zamaninin` tiykarg`i estetikaliq ha`m etikaliq mashqalalarin sa`wlelendirgen ta`biyg`iyliq, sintezlengen pu`tinliginenen tek azg`ana ayrilip qalmadi. XVI ha`m XVII a`sirlerdegi ko`rkem o`nerge salistirg`anda XVIII a`sirdegi jivopis` ha`m mu`sinshilikdin` ja`miyettin` o`mirinin` tiykarg`i mashqalalarin joqari ko`rkem ko`rgizbelilik penen ko`rsetiw uqibinan a`ste-aqirinliq penen ayirilip bariwi da u`lken a`hmiyetke iye boldi.

O`zinin` rawajlaniwinin` kapitalistik basqishina ayaq qoyg`an ja`miyettin` sanasi ushin za`ru`r bolg`an estetikaliq ma`seleler ha`m mu`ta`jlikleri shen`berinin` tolig`iraq ha`m ko`rkemlik penen ashiliwi tek g`ana su`wretlew o`nerinde ha`m arxitekturada emes, al a`debiyat ha`m muzikada da bir qansha ashiliwi ta`big`iy edi. Biraq ma`deniyattin` rawajlaniwindag`i bul bag`darlardin` na`tiyjesin asira ta`riyplewge de bolmaydi. Adamzat ko`rkem o`ner ma`deniyatindag`i su`wretlew o`neri ha`m arxitekturanin` salistirmali salmag`i mashqalasi bar keskinligi menen tek g`ana kaptializm da`wirinde ushirasti. Sonliqtan tek g`ana jivopis` ha`m mu`sinshilik emes, u`y quriwshiliq ta o`z rawajlaniwinin` jan`a basqishin basinan o`tkerdi. Onda shirkew qurilisinin` salistirmali salmag`i azayip puxaraliq qurilislardin` ko`lemi keskin ko`beydi.

Frantsuz arxitektorlarinin` a`jayip joybarlaw sheshimlari, Angliyada jaratilg`an sawlatli imaratlar, Batis Evropa ha`m Italiyadag`i son`g`i barokko ko`rnekli do`retpeleleri – XVIII a`sirdegi Evropa u`y quriwshilig`inin` keyingi ko`teriliwinin` birinshi gu`walig`i bolip tabiladi. [II.13,67-74]

XVIII a`sirdegi Evropa ko`rkem o`nerinin` ayirmashilig`in belgilep bergen tiykarg`i alg`a ilgerilewshi bag`dar tutasi menen alg`anda qarama-qarsiliqli ha`m quramali rawajlandi. Birinshiden Evropanin` ayirim ellerinde jan`a ma`deniyattin` qa`liplewi bir tegis bolmadi, sebebi olar o`zlerinin` kapitalizmge o`tiwge tayarlig`i boyinsha ha`r qiyli basqishta edi. ekinshiden XVIII a`sirdegi ko`rkem o`nerdin` estetikaliq tiykarlarinin` belgileniwinin` o`zi rawajlaniw din` bir neshe basqishin basip o`tti. Misali, milliy birgelkilikke iye bolmag`an, ekonomikaliq rawajlanwi boyinsha artta qalg`an, Italiyada ko`rkem o`ner XVII a`sirdegi ma`deniy da`stu`rlardi dawam ettirdi ha`m o`zgertip bardi. Sonin` menen birge, bul ju`z jilliqtag`i Italiya ko`rkem o`nerinin` en` joqari jetiskenlikleri Italiyanin` basqa wa`layatlarina qarag`anda o`mirge qizig`iwshiliq ruwxin ko`birek saqlap qalg`an Venetsiya mektebi menen baylanisli bolg`anlig`in atap o`tiwge boladi.

Filosofiya, a`debiyat ha`m ko`rkem o`ner tarawlarinda burjuaziyaliq revolyutsiyag`a tayarliq izbe izlirek a`melge asirilg`an Frantsiyada a`sirdin` ekinshi yariminda ko`rkem o`ner, a`ste aqirinliq penen, sanali bag`darlang`an puxaraliq bag`itqa iye boldi. XVIII a`sir Vattonin` mun`li a`rmanshil ha`m na`zik go`zzal iskusstvosi menen baslandi, ha`m Davidtin` shig`armalarinin` revolyutsiyaliq ko`terin`ki ruwxini menen juwmaqlandi.

A`sirdin` son`g`i sheregindagi Ispaniyanin` ko`rkem o`nerinde klassitsizmge qarsi o`mirdin` jarqin, ta`sirli ta`replerine qizg`in qizig`iwshiliqqa bo`lengen jas Goyyanin` do`retiwshiligi Batis Evropa su`wretlew o`nerinin` XIX a`sirdin` birinshi otiz jillig`indag`i realistlik romantizmge o`tiwin tayarlandi.

Angliyada burjuaziyaliq revolyutsiya a`lle qashan a`melge asirilg`an edi. Bul ma`mlekette jan`a du`ziliske beyimlesken iri jer iyelerinin` ha`m sawda-sanaatliq burjuaziyaning` joqarg`i qatlaminin` siyasiy u`stemligi sha`rayatinda sanaatliq

awdarispaq ju`zege keldi. Su`wretlew o`nerinin` ayirim ustalarinda (misali, Xogartta) ha`m a`debiyatta, endi turmistin` aniq bir sotsialliq jag`daylarin tikkeley analizlew, sotsialliq sipatlardi, tu`rlerdi ha`m ahwallardi jaqsi seziniw ha`m sonday aq og`an ta`n bolg`an bayanlawshiliq ha`m prozaliq qa`siyetlerge iye bolg`an, rawajlang`an burjuaziyaliq ja`miyetke ta`n bolg`an belgiler payda boldi.

Biz ko`rip o`tkenimizdey, XVIII a`sirdegi ko`rkem o`nerdin` rawajlaniwi, onin` tiykarg`i, aldinq`i estetikaliq ideyalarinin` qa`liplesiw, ha`r qiyli ellerde tu`rlishe o`tken bolsada, degen menen, tutasi menen alg`anda onin` rawajlaniwi eki basqishtan ibarat. Birinshisi, o`zine ta`n tariyxiy sipatlarina baylanisli, bir ellerde 1740-1750 jillar ortalarina deyin, basqa ellerde – 1760 jillarg`a deyin dawam etti. Bul basqish barokkonin` son`g`i formalarinin` juwmaqlaniwi ha`m bir qatar ellerde «rokoko» yamasa «rokayl` stili» dep atalg`an ko`rkem-stillengen bag`ittin` ajiralip shig`iwi menen baylanisli. Ekinshi basqish ushin u`stemlik etiwshi bag`dar sipatinda klassitsizm ha`m sentimentalizmnin` qollap quwatlaniw ta`n. [II.22,77-83]

Uliwma alg`anda XVIII a`sir, a`sirese onin` ekinshi yarimi ushin, barliq tu`rdegi ko`rkem o`nerlerdi o`z ishine alatug`in, qanday da bir da`wirdin` pu`tkilley uliwma stilinin` bar ekenligin atap o`tiw mu`mkinshiligi joqlig`in ja`ne bir ma`rtebe atap o`tiwimiz tiyis. Bul da`wirde Evropa ma`deniyatinda ideyaliq-ko`rkemlik bag`darlardin` gu`resi buring`idan ashig`iraq ko`zge taslanadi; sonin` menen birge milliy mekteplerdin` qa`liplesiw protsessi de dawam etedi. Ko`rkem o`nerde haqiqiy o`mirdi sol turisinda, tuppa tuwri sa`wlelendiriw barg`an sayin u`lken rol` oynay baslaydi; kem-kemnen arxitektura menen janli baylanisliliqtan ayrilip baratirg`an jivopis` ha`m mu`sinshilikte stanokliliq belgileri ku`sheyedi. Bulardin` barlig`i, ko`rkem o`ner tariyxinin` bunnan buring`i da`wiirlerine ta`n bolg`an, ko`remlik tili ha`m usillarinin` «ag`imliq» birligine, ko`rkem o`nerlerdin` arxitektura menen sintezlik baylanisina tiykarlang`an, **eski** sistemani ha`lsiretedi.

XVIII a'sirdegi ko'rkem o'nerdin' rawajlanivinin' ekinshi basqishi u'stemlik etiwshi du'zim ideologiyasi ha'm onin' qarsilaslari arasindag'i qarama-qarsiliqlardin' keskinlesiw menen baylanisli.

Absolyutizmnin' en' aldin boljay biletug'in wa'killeri, bir qansha jen'illikler ha'm kelisimler esabinan, basqariwdin' eski formalarin «zamannin' bag'darina» jan'asha beyimlestiriwge, yag'niy olardi zamanago'ylestiriwge, olarg'a ko'zaba «bilimlilik» sipatin beriwge, o'zinin' klassliq dvoryanliq (aq su'yeklik) – absolyutistlik ma'mleketin uliwma ma'mleketlik, uliwma puxaraliq nizamliliq taratiwshi etip ko'rsetiwge tiristi. U'shinshi qatlam wa'killeri bolsa, ja'miyetlik sana – sezimge grajdanliq ruwxiti sin'diriw, ma'mlekettin' «uliwma ja'miyet» ma'pine xizmet etiwini endiriwge umtildi, hu'kimdarlardin' tiykarsiz zulimlig'i menen hasilzadalar ha'm shiirkew aq su'yeklerinin' menmen o'zimshilligin qaralap, a'shkaraladi.

Ko'rkem o'ner ma'deniyatinin' rawajlanivinin' jan'a basqishi, birese bir-birine qarama-qarsi bolg'an, birese, ko'binese bir-biri menen aralasip ketetug'in – bir ta'repinen klassitsizmnin' eki tiykarg'i ideyaliq ko'rkemlik bag'darlari ha'm, birinshi gezekte portrette ko'zge taslang'an, klassitsizmnin' stillik bag'darlari shegarasina jayg'aspaytug'in, ko'rkem o'ner rawajlanivinin' tikkeley realistlikke jaqiniraq bolg'an formolari tu'rinde payda boldi. XVIII a'sirdin' ekinshi yarimindag'i Frantsiya ha'm Angliyanin' jivopis' ha'm mu'sinshiliktegi portret ustalarinin' do'retiwshiligi (Gejnsboro, klassitsizmge jaqin Gudon) son'g'i barokko portretinin' bayramliq ruwxtag'i-qatlamliq yamasa o'z da'wirinin' aqirg'i ku'nlerin jasap atirg'an rokaylliq da'stu'rler menen baylanisli bolg'an sha'rtli-salonliq turmisliq portretke qarsi turdi.

A'llette, ayirim portretshilerdin' do'retiwshiliginde qanday da bir stillik bag'darlar menen, bilayinsha aytqanda, qaldiq baylanislar bar edi. Biraq, olardin' ko'rkem o'nerdin' rawajlaniwina qosqan u'lesinin' ko'rkemlik o'zgeshelikleri bul jag'daylar menen emes, al, olar jaratqan obrazlardin' tikkeley haqiqiy o'mirden aling'anlig'i menen belgilenedi. Stillik bag'darlar shegarasinan, bulardan da beter

Xogarttin` realistlik, o`miri tuwridan tuwri, sol turisinda sa`wlelendiriwge qaratilg`an stanokli jivopisi ha`m grafikasi, bir ta`repleri menen Shardennin`, Grezdin` jivopisi shig`ip ketedi. Uliwma alg`anda, Orta A`sirlerge ha`m Oyaniwg`a salistirg`anda XVIII a`sirdin` ko`rkem o`nerinde «da`wirdin` birden bir stili»ne iye emesligi menen birge, stillik bag`darlardin` o`zleri de o`z da`wirinin` ko`rkem o`nerinin` rawajlaniwinin` tiykarg`i bag`itlarin ba`rqulla da aniq sa`wlelendiri almadi. [II.28,93-99]

Klassitsizm o`zinin`, haq niyetli oylardi, qizig`iwshiliqlardi ha`m «jaqsiliq etiwshilik»ti ta`rbiyalawg`a uqipli bolg`an, ko`rkem o`nerdin` jan`a, sonin` menen birge ta`biyg`iy a`piwayi ha`m ko`terin`ki ma`nili tu`rlerin jaratiwg`a umtiliwinda, a`yyemgi du`n`yanin` ko`rkem o`nerine diqqat awdardi. Ol u`yreniw ha`m eliklew ushin u`lgi boldi. Klassitsizm doktrinasinin` tiykarg`i mazmunina ko`rkem o`nerdin` nemets teoretigi ha`m tariyxshisi Vinkel`man ta`repinen qisqasha aniq tu`sinik berilgen edi. Vinkel`mannin` xizmetleri XVIII a`sir ushin ju`da` ta`n. Tap usi ju`z jilliqta estetika ha`m ko`rkem o`ner bilimine, filosofiyannin` jetiskenlikleri menen tig`iz baylanisli bolg`an, haqiqiy ilimiy pa`n sipatinda, tiykar salindi.

Vinkel`man a`yyemgi du`n`ya ko`rkem o`nerine son`g`i barokkonin` da`bdebeli qurg`aq so`zliliginen, «jasalmalilig`inan» ha`m rokokonin` «jen`il minezli biya`depliginen» g`a`rezsiz, ma`deniyattin` klassikalik u`lgisi sipatinda qaradi. Vinkel`man, A`yyemgi Gretsiya ko`rkem o`neri ta`biyatqa kewil bo`lgen ha`m erkin puxaralarda haq niyetlilik ha`m izzetlilik sezimlerin ta`rbiyalag`an, dep esapladi.

Belgili da`rejedegi shalalig`i ha`m siyasiy jasqanshaqlig`ina qaramastan Vinkel`mannin` teoriyasi da`wirdin` alg`a ilgerilewshi (progressiv) bag`itlarina ilayiq edi.

XVIII a`sirdin` klassitsizmi o`zinin` bir qatar stilistik belgileri boyinsha XVII a`sir klassitsizmi menen birdeyligine qaramastan, sonin` menen birge, haslan onin` a`piwayi rawajlaniw emes. Bul pu`tkilley jan`a tariyxiy-ko`rkemlik qubilis.

Klassitsizmning rawalaniwindag'i eki da'wirdin' (XVII ha'm XVIII a'sirler) ayriqsha o'zgesheligi, tek g'ana, olardin' birinshisinin', aytayiq, barokko menen baylanisliliqta ha'm onin' menen o'zine ta'n qatnasta rawajlang'anlig'i, al ekinshisinin', bir ellerde rokoko ko'rkem o'neri, al basqalarinda son'g'i barokko – u'stinen jen'iske erisiw barisinda payda bolg'anlig'inda emes. Ba'lkim, XVII ha'm XVIII a'sirlerdegi klassitsizmning ko'rkemlik ideyalari shen'beri ha'm sotsialliq waziypalari menen tikkeley baylanisli bolg'an, a'hmiyetlirek ayirmashiliqlarda bolsa kerek. A'yyemgi du'n'ya ko'rkem o'nerine norma ha'm ko'rkemlik u'lg'i sipatinda qaraw, minnetli waziypani jeke sezimlerden joqari qoyiw, stil'din' ko'terin'ki uliwmalig'i, aqil-oydin', ta'rtip ha'm u'nlesliktin' ko'terin'ki ruwxlilig'i - XVII a'sirde de, XVIII a'sirde de klassitsizmge uliwma ta'n bolg'an belgilerdin' tiykarg'i mazmuni. Biraq, XVII a'sirde klassitsizm milletlerdin' absolyutlik monarxiya shegarasinda bekkemleniwi, aqsu'yeklik absolyutizm, sha'rayatinda qa'liplesti ha'm usi du'zimning tiykarinda jatirg'an ja'miyetlik qatnaslardi ashiqtan-ashiq biykarlaw da'rejesine ko'terile almedi. XVIII a'sirdin' klassitsizmdegi alg'a ilgerilewshi tarawdin' antifeodalliq bag'itlanishilig'i bir qansha anig'iraq sezilip turatug'in edi. XVIII a'sirdegi klassitsizm, a'yyemgi du'n'yadan aling'an u'lgilerge su'yene otirip, aqil-oydin' sezim u'stinen, minnetli waziypaning' ishqipazliq u'stinen jen'isinin' ullilig'in tastiylawdi tek g'ana dawam ettirip qalmadi. A'yyemgi du'n'ya ko'rkem o'nerinin' XVIII a'sirde norma ha'm kemshiliksiz u'lg'i dep ja'riyalaniwinin' ja'ne bir sebebi, klassitsizm ideologlarinin' pikirinshe, onda a'yyemgi du'n'ya qalarespublikalarinin' azat, aqilg'a ug'ras ja'miyetinde jasap atirg'an adamg'a ta'n bolg'an, a'zelden kiyatirg'an, ba'rqulla o'zgermeytug'in adamgershiligi ha'm jaqsiliqti su'yiwishiligi o'zinin' u'nlesiklirek ha'm tolig'iraq sa'wleleniwin tapqanlig'inda. XVIII a'sirdegi klassitsizmning' anaw yamasa minaw wa'kilinin' progressivliginin' da'rejesine ha'm teren'ligine baylanisli, son'g'i rokokonin' jen'il minezligine yamasa son'g'i barokkonin' quramalilastirilg'an da'bdebeliligine salistirg'anda jan'a bag'dardin' idealinin' go'zzallandirilg'an

ta'biyg'iylik'inin` ha`m a`piwayi suliwlig'inin` estetikaliq ha`m a`dep-ikramlilik artiqlashlig'i ayriqsha ko`rsetildi yamasa klassitsizmning` puxaraliq ko`tkrin`ki ruwxina ayriqsha kewil bo`lindi.

Klassitsizm tiykarlarining` izbe-iz paqaraliq ha`m gu`resshen` revolyutsiyashil ruwxta rawajlanishi, u`shinshi qatlamning` du`n`yag`a ko`z qarasinin` qalplashiwinin` erterektegi basqishina ta`n bolg`an meshanliq oy-o`risinin` tarlig`i ha`m kewilshak u`git-na`siyatlilik'inin` jen`ip o`te alg`an Davidning` do`retiwshiliginde a`melge asirilg`an edi. David o`zining` kartinalarida respublikaliq Rimning` qaharmanlarining` ma`rtligin` jirladi ha`m «azatliq doslarin» olardin` ko`terin`ki u`lginen ruwxlaniwg`a shaqirdi. Biraq, XVIII a`sirdin` aqirindag`i revolyutsiyashil klassitsizmning` tiykarlari kelesi tariyxiy da`wirdegi revolyutsiyaning` tuwiliwi menen baylanisli. A`sirdin` ekinshi yarimindag`i frantsuz u`y quriwshilig`inda Lyudovik XVI ning` stili dep atalatug`in, klassitsizmning` jarasiqli – kameraliq formasi menen bir qatarda, Suflonning` do`retiwshiliginde, sipayiraq, arxitekturaning` waziypasin haqiqiy monumental-puxaraliq tu`siniw formalarina da tiykar salinadi.

PAYDALANG`AN A`DIBIYATLAR

I. Konstitutsiya, O`zbekistan Respublikasining nizamlari, O`zbekistan Respublikasi prezidenti I.A.Karimovning miynetleri, Ra`smiy materiallar:

1. O`zbekistan Respublikasi Konstitutsiyasi. T.:Uzbekiston, 2003
2. O`zbekistan Respublikasi Kadrlar tayarlaw milliy da`stu`ri. T., 1997
3. «Ta`lim tuwrisinda» O`zbekistan Respublikasi Nizami. T., 1997
4. Karimov I.A. Barkomol avlod orzusi. T., 1999
5. Karimov I.A. Buyik kelajak sari. T., 1998
6. Karimov I.A. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, o`zbekiston sharoitida uni bartaraf etish yo`llari va coralari. T., 2009
7. Karimov I.A. Joqari ma`nawiyat – jen`ilmes ku`sh. T., 2008
8. Karimov I.A. O`zbekistan XXI a`sir bosag`asinda. T., 1997
9. Su`wretlew o`neri. Uliwma orta ta`limning ma`mleketlik ta`lim standarti ha`m oqiw da`stu`ri. T., Sharq, 1999

II. Monografiya, kitaplar ha`m toplamlar:

1. Арган Дж.К. История итальянского искусства. М., 2000
2. Дажина В.Д. Радикальные религиозные движения XVI в. и маньеризм. / Культура Возрождения и религиозная жизнь эпохи. М., 1997.
3. Летта Э.М. Понтормо. Россо Фьорентино. / Великие мастера итальянского искусства.М., 1998.
4. Ротенберг Е.И. Искусство Италии XVI-XVII вв. М., 1989.
5. Свидерская М.И. Искусство Италии XVII в. Основные направления и ведущие мастера. М., 1999.
6. Якимович А.К. Бернини и Борромини - становление двух типов художественного сознания барокко / Искусство Западной Европы и Византии. М., 1978.

7. Чекки А. Аьоло Бронзино / Великие мастера итальянского искусства. М., 1998.
8. Дьяков Л.А. Джованни-Баттисти Пиранези. М., 1980.
9. Никитюк О.Д. Франческо Гварди. М., 1968.
10. Педрокко Ф. Каналетто и венецианские ведутисты./в серии: "Великие мастера итальянского искусства". М., 1997.
11. Дмитриева Н.А. Краткая история искусства. М., 2004
12. Янсон Х.В., Янсон Э.Ф. Основы истории искусств. СПб., 2002
13. Гомбрих Э. История искусства.- М., 1998
14. Зарецкая Д.М., Смирнов В.В. Мировая художественная культура (Западная Европа и Ближний Восток). М., 2002
15. Хрестоматия по мировой художественной культуре (сост.: Зарецкая Д.М., Смирнов В.В.) М., 2000
16. Садохин А.П., Грушевицкая Т.Г. Мировая художественная культура М., 2001
17. Ильина Т.В. История искусства. Западноевропейское искусство М., 2002
18. Мировая художественная культура (под ред. Б.А.Эренграсс) М., 2001
19. Оливари М. Джованни Беллини. М., 1998
20. Базен Ж. Барокко и рококо. М., 2001.
21. Западноевропейская художественная культура XVIII в. М., 1980.
22. Кантор А.М., Кожина Е.Ф., Лившиц Н.А. Искусство XVIII века. / Малая история искусств. М., 1977.
23. Лившиц Н.А., Зернов Б.А., Воронихина Л.Н. Искусство XVIII в. Франция, Италия, Германия и Австрия. М., 1966.
24. Лихачёв Д.С. Поэзия садов. К семантике садово-парковых стилей. Л., 1982.
25. Лазарев В.Н. Старинные европейские мастера. М., 1974.
26. Прус Е.И. Западноевропейское искусство XVII в./ Малая история искусств. - М., 1974.

27. Соколов М.Н. Бытовые образы в западноевропейской живописи XV-XVII вв. Реальности и символика. М., 1994.
28. Якимович А.К. Теория синтеза искусства в период зрелого барокко. / Проблемы всеобщей истории. М., 1973.
29. История зарубежного искусства и архитектуры XVII в. Искусство Италии М., 2002
30. Якимович А. Новое время. Искусство и культура XVII и XVIII вв, Спб., 2004

III. Internet-saytlar:

1. <http://nsportal.ru/shkola/izobrazitelnoe-iskusstvo/library/vneurochnaya-deyatelnost-zanyatiya-znakomstvo-s-osnovami-ts-1>
2. <http://razym.ru/chelob/iskusstvo/>
3. <http://www.aonb.ru/iatp/guide/library.html>
4. <http://www.art.rin.ru>
5. <http://www.pptbase.ru/node/115>
6. <http://www.twirpx.com/files/art/drawing/presentations>
7. <http://www.ziyonet.uz>